

Odnos doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije i idealnih rodnih uloga kod studenata

Korać, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:016573>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-13**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

Odnos doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije i idealnih rodnih uloga kod
studenata

Laura Korać

Zagreb, rujan, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

Odnos doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije i idealnih rodnih uloga kod
studentata

Laura Korać

Mentorica:

izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Zagreb, rujan 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (*Odnos doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije i idealnih rodnih uloga kod studenata*) i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Laura Korać

Mjesto i datum: Zagreb, 9.9.2024.

Naslov rada: Odnos doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije i idealnih rodnih uloga kod studenata

Ime studenta: Laura Korać

Ime mentora: izv.prof.dr.sc. Martina Lotar Rihtarić

Studijski program/modul: Socijalna pedagogija / Odrasli

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja je ispitati odnos doživljenog nasilja među roditeljima/skrbnicima studenata, vlastite dominacije i stavova o idealnim rodnim ulogama. Istraživanjem se nastojalo utvrditi postoji li povezanost između doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije i stavova o idealnim rodnim ulogama u međuljudskim i partnerskim odnosima kod studenata.

Istraživanje je provedeno na uzorku od $N=301$ ispitanika, od čega je 205 studentica i 72 studenta, dok njih 24 nije označilo spol prilikom ispunjavanja upitnika. Podaci su prikupljeni putem online upitnika tijekom lipnja 2024. godine u Republici Hrvatskoj. Prosječna dob sudionika istraživanja iznosi $M=22,72$ godina ($SD=2,35$). Raspon dobi sudionika kreće se od 19 do 36 godina. Primijenjeni su sljedeći mjerni instrumenti: Skala dominacije (Hamby, 1996), subskale idealnih uloga (Jugović, 2004) te Upitnik viktimizacije (The Juvenile Victimization Questionnaire: 2nd Revision (JVQ-R2), Hamby, Turner i Ormrod, 2011).

Rezultati su pokazali kako žene češće zastupaju egalitarnije rodne uloge od muškaraca. Što se tiče autoriteta i omalovažavanja u partnerskom odnosu, muškarci postižu značajno više rezultate od žena. Također je utvrđeno kako se učestalost doživljenog nasilja u primarnoj obitelji ne razlikuje s obzirom na spol te nije značajno povezano s ostalim varijablama.

Nadalje, rezultati su pokazali kako doživljeno nasilje između roditelja/skrbnika tijekom djetinjstva nije povezano niti s dominacijom u partnerskim odnosima, niti s idealnim rodnim ulogama. Studentice i studenti koji su dominantniji u partnerskim odnosima iskazuju tradicionalnije idealne rodne uloge. Ovo istraživanje doprinosi podizanju svijesti o temi doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika u djetinjstvu te boljem razumijevanju dinamike partnerskih odnosa i uvida o stavovima o idealnim rodnim ulogama među mladima u Hrvatskoj. Nalazi istraživanja naglašavaju važnost kontinuiranog rada na prevenciji obiteljskog nasilja, promociji ravnopravnosti i razvoju zdravih obrazaca ponašanja u intimnim vezama.

Ključne riječi: nasilje između roditelja, dominacija, idealne rodne uloge, studenti.

Title of the thesis: The relationship between experienced violence in the primary family, dominance, and ideal gender roles among students

Student's Name: Laura Korać

Mentor's Name: izv. prof. dr. sc. Martina Lotar Rihtarić

Study Program/Module: Social Pedagogy / Adults

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the relationship between experienced violence among students' parents/caregivers, their own dominance, and attitudes toward ideal gender roles. The study sought to determine whether there is a correlation between experienced violence in the primary family, dominance, and attitudes about ideal gender roles in interpersonal and partner relationships among students. The research was conducted on a sample of N=301 respondents, of which 205 are female students and 72 are male students; 24 did not indicate their gender when completing the questionnaire. The data were collected through an online questionnaire during June 2024 in the Republic of Croatia. The average age of participants in the study is $M=22,72$ years ($SD=2,35$), with an age range from 19 to 36 years. The following measurement instruments were applied: the Dominance Scale (Hamby, 1996), subscales of ideal roles (Jugović, 2004), and the Victimization Questionnaire (The Juvenile Victimization Questionnaire: 2nd Revision (JVQ-R2), Hamby, Turner, and Ormrod, 2011). The results showed that women more frequently represent egalitarian gender roles compared to men. In terms of authority and devaluation within partnerships, men achieve significantly higher scores than women. It was also determined that the frequency of experienced violence in the primary family does not differ based on gender and is not significantly associated with other variables. Furthermore, the results indicated that experienced violence between parents/caregivers during childhood is not connected to dominance in partnerships or to ideal gender roles. Female and male students who exhibit more dominant behavior in partnerships express more traditional ideal gender roles. This research contributes to raising awareness about the issue of experienced violence by parents/caregivers in childhood and provides a better understanding of the dynamics of partnerships and insights into attitudes regarding ideal gender roles among youth in Croatia. The findings of the research emphasize the importance of ongoing efforts in the prevention of domestic violence, promotion of equality, and the development of healthy behavior patterns in intimate relationships.

Keywords: violence between parents/caregivers, dominance, ideal gender roles, students.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. OBITELJ KAO PRIMARNI SOCIJALIZACIJSKI KONTEKST.....	1
1.1.1. Obitelji i njene karakteristike	1
1.1.2. Definicija obitelji	2
1.1.3. Struktura obitelji	2
1.1.4. Funkcije obitelji i važnost obiteljskog konteksta.....	4
1.1.5. Utjecaj obitelji na razvoj djece	6
1.1.6. Utjecaj obitelji na razvoj ličnosti.....	9
1.2. TEORIJA SOCIJALNOG UČENJA	10
1.3. OBITELJSKO NASILJE	11
1.3.1. Definiiranje i kategoriziranje obiteljskog nasilja	12
1.3.2. Zakonska regulativa obiteljskog nasilja	15
1.3.3. Nasilje u partnerskim odnosima.....	16
1.3.4. Istraživanja međupartnerskog nasilja	18
1.3.5. Posljedice koje partnersko nasilje ostavlja na djecu	20
1.4. IDEALNE RODNE ULOGE	25
1.4.1. Tradicionalne i egalitarne rodne uloge kao rizik za počinjenje nasilja	28
1.5. DOMINACIJA	30
1.5.1. Mjerenje dominacije u partnerskom odnosu.....	34
2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	37
3. METODOLOGIJA	38
3.1. UZORAK	38
3.2. MJERNI INSTRUMENTI	38
3.2.1. Skala dominacije	38
3.2.2. Subskala idealnih uloga aktera međuljudskih odnosa i uloga u društvu i subskala idealnih partnerskih uloga	39
3.2.3. Svjedočenje nasilju među roditeljima/skrbnicima	39
3.3. POSTUPAK PRIKUPLJANJA PODATAKA	41
3.4. METODE OBRADE PODATAKA	42
4. REZULTATI	43
5. RASPRAVA	49
6. ZAKLJUČAK	59

1. UVOD

Ovaj rad bavi se odnosom doživljenog nasilja među partnerima unutar primarne obitelji, dominacije i idealnih rodnih uloga kod studenata. Dominacija kao osobina ličnosti i uvjerenja o ulogama u muško ženskim odnosima konstrukti su čija je formacija započeta u najranijim fazama djetetovog života. Tako prepoznajemo obitelj kao strukturu koja je nerijetko početna točka razvoja djeteta, njegove ličnosti i ponašanja kojeg usvaja upravo u njoj. Stoga su iskustva doživljena u obiteljskom kontekstu iznimno važna za razvoj pojedinca i njegove partnerske odnose.

1.1. OBITELJ KAO PRIMARNI SOCIJALIZACIJSKI KONTEKST

Haralambos i Holborn (2002) ističu kako se primarni oblik socijalizacije, koji se može smatrati najbitnijim dijelom procesa društvene integracije, događa u djetinjstvu, najčešće unutar obitelji. Osim toga, autori napominju da djeca, reagirajući na odobravanje ili neodobravanje svojih roditelja te imitirajući njihove postupke, stječu znanje jezika i usvajaju osnovne obrasce ponašanja koji su prisutni u njihovom društvu.

Iako obitelj kao primarni kontekst u kojem se odvija socijalizacija nije jedini kontekst u kojem se pojedinac razvija, zadržat ćemo se na njoj naglašavajući važnost kvalitetne atmosfere, interakcija i odnosa unutar obitelji za pozitivan razvoj djetetove ličnosti. U ovom radu dotaknut ćemo se različitih utjecaja obitelji na djetetov emocionalni razvoj, njegovu ličnost, ali i na njegove stavove i ponašanje u mlađoj odrasloj dobi. Kako bismo mogli govoriti o funkcijama, utjecajima i načinu na koji obitelj ima veliki utjecaj na većinu aspekata djetetovog razvoja, započet ćemo rad s karakteristikama i definicijama obitelji.

1.1.1. Obitelji i njene karakteristike

Proučavajući svoju obitelj ili obitelji koje poznajemo, možemo primijetiti kako nijedna nije i ne može biti ista. Razlikuju se po svojim obilježjima; strukturi, funkcijama, obiteljskoj dinamici, atmosferi, koheziji unutar nje i drugim karakteristikama. Bitno je ustanoviti različitosti po kojima svaku obitelj možemo izdvojiti jer nijedna ne može imati identičan utjecaj na svoje članove. U ovom radu će biti navedene neke podjele obilježja obitelji i njenih funkcija, od kojih su neke vidljive i svima poznate, do nekih koje se događaju na ne tako vidljivoj i svjesnoj razini, a uvelike utječu na krajnji ishod sveukupnih obiteljskih učinaka na dijete i njegov razvoj. Budući da je obitelj jedinstvena struktura koju karakteriziraju različita obilježja, prvo ćemo se dotaknuti samog pojma obitelji kako bismo mogli govoriti o specifičnim obilježjima koja na različite načine mogu utjecati na najranjivije članove obitelji – djecu.

1.1.2. Definicija obitelji

Pojam o kojem ćemo govoriti koristimo svakodnevno, nerijetko zanemarujući vrijednost i težinu koju taj konstrukt nosi, a daleko je više od običnog pojma ili riječi. Riječ obitelj dolazi od glagola „obitavati“ i tako označava grupu s permanentnim staništem, pripadnost jednom domu (Hrvatski jezični portal, 2024). Obitelj kao zajednica postoji otkad postoji i ljudski rod i izložena je konstantnim promjenama. S obzirom na to kako se društvo i okolina mijenja, tako se i sama zajednica tome prilagođava. Prema Hrvatskoj enciklopediji (2024), obitelj predstavlja temeljnu društvenu jedinicu, koja je utemeljena na braku i zajedničkom životu užeg kruga rodbine, prvenstveno roditelja koji skrbe o svojoj djeci i njih odgajaju. U enciklopediji se također ističe da u većini društava, veza između roditelja i djece čini srž nuklearne obitelji, koja se, u različitim mjerama, odvaja od šire rodbinske mreže. Brojni autori definiraju pojam obitelji na različite načine. Neki kreiraju jednostavnije i tradicionalnije definicije, kao što to rade Haralambos i Holborn (2002) koji definiraju obitelj kao osnovnu jedinicu društva, zajednicu osoba koje zajedno žive, udružuju sredstva i rade te stvaraju potomstvo. Za razliku od njih, neki ne pristaju na svođenje obitelji na tako jednostavan opis i daju joj kompleksnije značenje jer neslaganje s jednostavnim definicijama objašnjavanju nedovoljnom prilagodbom suvremenom svijetu i isključivanjem novonastalih zajednica iz pojma obitelji kao što su istospolne zajednice ili drugi razni oblici partnerstva. Tako Sharma (2013), zbog nedovoljno prilagođene definicije obitelji predlaže redefiniranje pojma obitelji i navodi kako su obitelj ljudi povezani brakom, rođenjem, srodstvom ili zakonskim posvajanjem, koji redovito dijele zajedničku kuhinju i financijska sredstva. Dakle, tradicionalno, obitelj se često sastoji od roditelja i njihove djece, ali suvremene obitelji mogu uključivati i druge oblike zajedničkog života, kao što su jednoroditeljske obitelji, proširene obitelji te neformalne zajednice. Kroz povijest i u različitim kulturama, definicija obitelji može varirati, ali njezina važnost ostaje nepromijenjena kao osnovna jedinica društva.

1.1.3. Struktura obitelji

Kao što smo ranije naveli, ni jedna obitelj po svojim svojstvima nije jednaka. Kada govorimo o njejoj strukturi, postoje različiti oblici obitelji, uključujući obitelji s djecom, obitelji bez djece, jednoroditeljske obitelji i mnoge druge varijacije. Zbog te raznolikosti, ne možemo govoriti o obitelji kao jedinstvenom modelu. Svaka obitelj, bez obzira na svoj oblik, ima jedinstvene karakteristike i prilagođava se različitim životnim okolnostima. Prema Čatić i Stevanović (2003), suvremena obitelj pod utjecajem raznih previranja u društvu, poprima razne

oblike i strukture. Upravo ta raznolikost obiteljskih struktura odražava širinu ljudskih iskustava i na različite načine se prilagođava društvu i društvenim normama.

Kako je obitelj dinamična skupina povezanih individua koje su neupitno u interakciji međusobno, ali i sa širim socijalnim okruženjem (Berc, Ljubotina i Blažeka, 2004), bitno je proučavati njihovu dinamiku i strukturu o kojoj ona ovisi. Suvremeni način života, promjene u hijerarhiji društvenih vrijednosti te u društvenom tretiranju obitelji dovode do velikih promjena u funkcioniranju obitelji, ali mijenjaju i njezinu strukturu. Danas su neizostavni alternativni oblici obiteljskog života, kakve su jednoroditeljske i istospolne obitelji (Haralambos i Holborn, 2002), ali i drugi netradicionalni oblici koje društvo kreira u suvremenom svijetu koji se teško uopće mogu i definirati.

Bez obzira na postojanje više podjela temeljnih obilježja obitelji, zbog gore navedenih važnosti proučavanja strukture, zadržat ćemo se na njenim podjelama. U prilog tome, Maleš i Leburčić (2006, str. 9) navode kako je: „Jedno od temeljnih obilježja suvremenih obitelji je njihova strukturalna raznolikost“. Kako bi bila optimalna za odgoj, mora zadovoljavati djetetove potrebe. Stevanović (2000; prema Čatić i Stevanović, 2003) predlaže tipologiju obitelji prema kojoj navodi sljedeće tipove:

1. Potpuna obitelj: obitelj koju sačinjavaju oba roditelja i djeca koja žive u zajedničkom domaćinstvu. Potpuna obitelj je najprisutnija u vrijeme rađanja, odrastanja i školovanja djece, sve dok odrasla djeca ne zasnuju svoju obitelj.
2. Nepotpuna obitelj: obitelj u kojoj o djetetu skrbi samo jedan roditelj, a koja je postala nepotpuna zbog smrti jednog roditelja, rastave braka i slično.
3. Proširena obitelj: obitelj u kojoj uz roditelje i dijete žive bake i djedovi.
4. Adoptirana obitelj: bračni parovi zajedno s posvojenim djetetom čine adoptiranu obitelj. To su najčešće parovi bez djece koji žele svoju ljubav prenijeti na drugo dijete, u nedostatku vlastitog.
5. Očuh ili maćeha u obitelji: struktura koju čini jedan od bračnih partnera koji se ženi/udaje jer ostaje sam s djecom nakon što u toj zajednici nije više prisutan jedan od bioloških roditelja djece (zbog smrti, razvoda, napuštanja i drugo).

Kao što svatko može primijetiti proučavajući svoje obiteljsko stablo, broj članova obitelji i njena struktura mijenjala se u smjeru smanjenja broja članova obitelji, broja djece te zastupljenosti više generacija unutar jedne obitelji. U razdoblju od 1981. do 1991. godine broj obitelji bez djece u Hrvatskoj povećao se za 5,5%, dok je broj obitelji s djecom porastao samo

za 1,4% (Akrap i Živić, 2001; prema Berc i sur., 2004). Prosječan broj članova obitelji smanjio se s 3,2 u 1991. na 3,1 u 2001. (Puljiz, 2003; prema Petak, 2004), što ukazuje na veliku vjerojatnost još većeg smanjenja prosjeka članova obitelji do danas. Kako navode Berc i sur. (2004), danas prevladava nuklearna obitelj koju čine roditelji i njihova djeca, ali su česte i nepotpune obitelji.

Još uvijek postoje proširene obitelji koje čine bliži i dalji srodnici koji žive s nuklearnom obitelji, no one su malobrojnije i najčešće se nalaze u ruralnim područjima (Berc i sur., 2004). Kako je dio ovog istraživanja ispitati nasilje koje je osoba tijekom svog djetinjstva doživjela među svojim roditeljima/skrbnicima u primarnoj obitelji, usmjerit ćemo se na strukture koje uključuju dvije osobe u djetetovu životu, odnosno oca/posvojitelja/očuha/majčinog partnera te majku/mačehu/posvojiteljicu/očevu partnericu).

1.1.4. Funkcije obitelji i važnost obiteljskog konteksta

Budući da samim stvaranjem novog života, roditelj preuzima i veliku odgovornost, ta odgovornost sa sobom nosi brojne zadaće koje mora izvršavati kako bi omogućio djetetu pozitivan rast i razvoj. Osim odgovornosti, roditelj na dijete djeluje i na nesvjesnoj i nenamjernoj razini. Vukasović (1994) navodi ključne funkcije obitelji koje predstavljaju samu njezinu srž. Autor naglašava važnost jedne nezanemarive činjenice unutar obitelji, a to je intimna atmosfera i emocionalna vezanost. Prema autoru, unutar obitelji se spajaju razne funkcije koje se povezuju s nastajanjem i održavanjem života, odgojem djece, poticanjem društvenog i kulturnog razvoja, upravljanjem resursima za život, očuvanjem moralnih vrijednosti, njegovanjem vjerskih uvjerenja te domoljubnih osjećaja i ponašanja. Obitelj je mjesto gdje novi život dolazi na svijet, a također se unutar nje oblikuje ljudska osobnost (Vukasović, 1994). Isti autor (Vukasović, 1994) radi podjelu na više funkcija obitelji, metaforički nazivajući ih kamenima temeljcima, a to su: biološko-reproduktivna funkcija, odgojna funkcija, gospodarska funkcija, društveno-kulturna funkcija, moralna funkcija, religijska funkcija i domoljubna funkcija. Izdvojit ćemo i podjelu funkcija obitelji prema Halarambosu i Holbornu (2002). Kako navode autori, postoje četiri osnovne funkcije obitelji, a to su:

1. Seksualna funkcija koja se odnosi na spolnu aktivnost unutar obitelji, najčešće između roditelja ili parova. Neke zajednice ovu funkciju priznaju samo unutar braka. Spolni nagon i njegovo zadovoljavanje jačaju obitelj i pridonose društvenoj zajednici.

2. Reproductivna funkcija znači da obitelj stvara potomstvo, osiguravajući kontinuitet ljudske vrste, civilizacije i kulture (Stevanović, 2000; prema Crnković, 2018). Danas je to često posljedica spajanja dviju osoba, dok priroda osigurava stvaranje novog života.

3. Odgojna funkcija obitelji utječe na prve djetetove doživljaje, znanja i sposobnosti. Kroz obitelj, dijete uči prve korake, riječi, kontakte, te upoznaje kulturu i običaje (Vukasović, 1994). Obitelj pruža podršku i poticaj za razvoj, a zbog bliskosti, ljubavi i zajedničkih ciljeva ima najvažniju ulogu u djetetovom odgoju.

4. Ekonomska uloga obitelji je osiguranje egzistencije članova. Roditelji trebaju uključiti djecu u svakodnevne financijske poslove i razgovore o novcu, radu i njegovoj vrijednosti (Stevanović, 2000; prema Crnković, 2018). Djeca time stječu gospodarske navike i razumijevanje važnosti školovanja za buduće zaposlenje.

Bez obzira na brojne funkcije koje obitelj sa sobom nosi, zadržat ćemo se na onoj odgojnoj i na stvaranju atmosfere koja doprinosi ili šteti pozitivnom razvoju djeteta, u kojoj to isto dijete razvija svoju osobnost, ponašanja i stavove. Upravo ta atmosfera stvorena je zahvaljujući nekim od karakteristika obitelji od kojih su one temeljne objašnjene u modelu kojeg ćemo opisati u nastavku.

Cirkumpleks model bračnih i obiteljskih sustava (engl. Circumplex Model of Marital and Family Systems, Olson i sur., 2000) je model koji obuhvaća tri dimenzije funkcionalnosti obiteljskog sustava - kohezivnost, fleksibilnost i komunikaciju. Obiteljska kohezivnost definira se kao emocionalna povezanost članova obitelji, a može se očitovati kroz emocionalne veze, granice, koalicije, vrijeme, prostor, prijatelje, donošenje odluka, zajedničke interese, rekreaciju-raznodu). Istraživanje o obiteljskoj koheziji fokusira se na analizu načina na koji obiteljski sustavi uspostavljaju ravnotežu između razdvojenosti svojih članova i zajedništva. Autori prepoznaju četiri razine kohezivnosti: razdvojenost (vrlo niska kohezivnost), odvojenost (niska do prosječna kohezivnost), povezanost (prosječna do visoka kohezivnost) i umreženost (vrlo visoka kohezivnost). Umjerena kohezivnost (odvojenost i povezanost) smatra se najpoželjnijom za optimalno funkcioniranje obitelji, jer ukazuje na dobru ravnotežu u obiteljskom sustavu. Ekstremne razine, poput razdvojenosti i umreženosti, signaliziraju neuravnoteženost i mogu dovesti do nedostatka samostalnosti ili pretjerane otuđenosti među članovima obitelji. Takve ekstremne ili neuravnotežene razine obično se smatraju problematičnima za obiteljske odnose i mogu imati dugoročne posljedice (Olson, 2000). Obitelji s prosječnom do visokom kohezivnošću (povezani tip obitelji) pokazuju visoku

emocionalnu bliskost i međusobnu odanost (Olson, 2000). Ekstremne razine kohezije mogu predstavljati rizik za članove obitelji i njihov razvoj tijekom životnog ciklusa. Teško je odrediti "uspješnu" razinu kohezivnosti, no ekstremne razine, osobito ako traju dulje, smatraju se nepoželjnim i rizičnim (Zloković, 2012).

Prema Zloković (2012), obiteljska fleksibilnost predstavlja drugu dimenziju modela koja istražuje koliko je obiteljski sustav sposoban prilagoditi se promjenama u vođenju, odnosima među članovima, ulogama pojedinaca ili pravilima. Razine fleksibilnosti uključuju: rigidnu (vrlo nisku), strukturiranu (niska do umjerena), fleksibilnu (umjerena do visoka) i kaotičnu (vrlo visoka). Umjerene razine fleksibilnosti smatraju se najpoželjnijima, jer doprinose dobrom funkcioniranju obitelji, dok se rigidna i kaotična razina smatraju najrizičnijima i mogu ostaviti posljedice prisutne dulji vremenski period.

Obiteljska komunikacija predstavlja treću dimenziju modela i smatra se podržavajućom dimenzijom obiteljske funkcionalnosti. Procjenjuje se na temelju vještina slušanja, jasnoće u izražavanju, sposobnosti održavanja kontinuiteta razgovora te uzimanja u obzir i poštovanja drugih. Komunikacija je ključni faktor koji obitelji omogućuje postizanje kohezivnosti i fleksibilnosti. Mnoge studije pokazuju da uravnoteženi, izbalansirani sustavi imaju veoma dobru komunikaciju u usporedbi s neizbalansiranim sustavima (Olson, 2000).

1.1.5. Utjecaj obitelji na razvoj djece

Od samih početaka, dijete svojim bivanjem u obitelji započinje proces socijalizacije. Socijalizaciju možemo definirati kao "proces tijekom kojega društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja" (Vasta, Haith i Miller, 1998, str. 448).

U procesu socijalizacije djeteta, pored samog djeteta, sudjeluju obitelj, vršnjaci, škola i šira društvena zajednica. Utjecaj ovih sustava jednih na druge je neprekidan. Tijekom tog procesa, zaštitni čimbenici mogu se pretvoriti u rizične čimbenike i obrnuto. Obitelj je tako jedan od ključnih zaštitnih čimbenika, a može biti i rizičan. Važnu ulogu igraju njena struktura, broj i tip članova, socioekonomski status, kao i unutarnji obiteljski procesi poput bračnih odnosa, roditeljstva i odnosa među braćom i sestrama (Brajša Žganec, Lopižić, Penezić, 2014).

Bezić (2005) navodi kako je socijalni razvoj djeteta i učenje socijalnih i kognitivnih vještina direktno pod utjecajem urođenih i naknadno stečenih faktora. Urođeni faktori su biološki, dok stečeni faktori nastaju kroz postupnu socijalizaciju djeteta u njegovom okruženju. Prema Bronfenbrennerovoj teoriji ekoloških sustava, četiri su razine okolinskih utjecaja na dijete, pri čemu prva razina, koja uključuje svakodnevno okruženje, obuhvaća roditelje, skrbnike, braću

i sestre, vršnjake, te odgojitelje ili učitelje (Levkov, 1985; prema Družinec, 2016). Primarna socijalizacija podrazumijeva stjecanje stavova i vrijednosti neke kulture, te učenje prihvatljivih oblika ponašanja u društva (Raboteg-Šarić, 1997; prema Družinec, 2016), a odvija se od najranijih dana djetetovog života u obitelji. Prema Haralambos i Heald (1980; prema Kuzmanović, 2018) primarna socijalizacija odnosi se na rano djetinjstvo i odvija se uglavnom unutar obitelji. Sekundarna socijalizacija događa se u kasnijim godinama života, s manje utjecaja obitelji, a jačim utjecajem drugih faktora poput vršnjaka i škole.

Kako navodi Zloković (2012), multidisciplinarna istraživanja pokazuju da međusobna povezanost, potpora, pozitivna obiteljska atmosfera, način i razina komunikacije u obitelji i širem društvenom okruženju mogu poticati, ali i osporavati te ograničavati razvoj osobnosti. Odnosi uspostavljeni u obitelji utječu na razvoj djeteta i prenose se kao model ponašanja kroz cijeli život. U kontekstu današnjeg promijenjenog psihosocijalnog mikro i makrosustava, nužno je osnaživanje obiteljskih odnosa, razvijanje programa podrške za roditeljske kompetencije, poboljšanje fizičke i psihičke dobrobiti djece i obitelji, poticanje pozitivnih raspoloženja i emocija, samopercepcije, autonomije osobnosti i promicanje pozitivnih socijalnih ponašanja.

Bezinović i Petak (2001) u svom radu ističu kako postoje tisuće istraživanja različitih teoretičara, posebice u sklopu istraživanja privrženosti roditelja i djece, no rezultati su uvijek jednoznačni - ne dožive li djeca roditeljsko prihvaćanje, toplinu i podršku, kod njih će to često izazvati emocionalne probleme i otežati im psihičku prilagodbu. Kvalitetni odnosi između roditelja i djece, bitni su za prilagodbu u odrasloj dobi.

Njegovanje interakcije među članovima obitelji ključno je za održavanje ravnoteže u budućim međusobnim odnosima (Petak, 2004). Kroz komunikaciju s roditeljima i ostalim članovima obitelji, dijete uspostavlja standarde i norme ponašanja te oblikuje vlastiti identitet (Petak, 2004). Interakcije i odnosi unutar obitelji uvelike djeluju na emocionalni razvoj djeteta. On se odnosi na proces stjecanja emocionalnih kompetencija, regulacije emocija i razumijevanja vlastitih osjećaja te sposobnosti izražavanja i upravljanja emocijama.

Christensen (2014) navodi neke od faktora unutar obitelji koji utječu na pozitivan emocionalni razvoj djeteta. Također neki čimbenici utječu i na sposobnost kvalitetne izgradnje međuljudskih odnosa. Oni su:

1. Obiteljska podrška i ljubav: emocionalna podrška koju pružaju roditelji i ostali članovi obitelji ključna je za razvoj emocionalne sigurnosti i samopouzdanja. Djeca koja osjećaju da

su voljena, prihvaćena i podržana imaju veću vjerojatnost razviti pozitivan odnos prema sebi i drugima.

2. Modeliranje emocija: djeca često uče o emocijama promatranjem kako njihovi roditelji izražavaju i upravljaju svojim emocijama. Roditelji koji su emocionalno inteligentni i sposobni konstruktivno rješavati konflikte, pružaju pozitivan model za svoju djecu.

3. Pružanje sigurnog okruženja: obitelj treba stvoriti sigurno okruženje u kojem dijete može slobodno izražavati svoje osjećaje, bez straha od osude ili kazne. To pomaže djetetu da razvije emocionalnu inteligenciju i sposobnost prepoznavanja i izražavanja svojih emocija.

4. Rješavanje konflikata: način na koji se obitelj nosi s konfliktima i nesuglasticama može utjecati na emocionalni razvoj djeteta. Ako roditelji konstruktivno rješavaju konflikte i potiču dijalog umjesto agresije ili povlačenja, dijete će naučiti vrijedne vještine za upravljanje vlastitim emocijama.

5. Podrška u teškim vremenima: obitelj je ključna podrška djetetu tijekom teških životnih situacija, poput razvoda, gubitka voljene osobe ili drugih stresnih događaja. Kako obitelj pruža podršku i pomaže djetetu da se nosi s tim iskustvima može imati dugotrajan utjecaj na emocionalni razvoj.

6. Postavljanje granica i pravila: u obitelji pomaže djetetu razumjeti društvene norme i očekivanja. Ono također pomaže djetetu u razvoju samokontrole i sposobnosti suosjećanja s drugima.

7. Komunikacija: otvorena i iskrena komunikacija unutar obitelji omogućuje djetetu da izrazi svoje osjećaje, potrebe i brige. Roditelji koji su prisutni i pažljivo slušaju dijete pomažu mu da razvije vještine komunikacije i emocionalne pismenosti.

Valjan Vukić (2009) navodi kako je čvrsta emocionalna veza stvorena u djetinjstvu temelj za budući uspješan razvoj djetetovih emocionalnih, socijalnih i intelektualnih vještina. Isto tako, autorica ističe kako brojna istraživanja potvrđuju kako samopouzdana djeca lakše stupaju u kontakte s vršnjacima i drugim ljudima, što im osigurava bolju poziciju u društvu i uvelike olakšava njihov daljnji razvoj. Autorica Klarin (2006; prema Valjan Vukić, 2009) naglašava samopouzdanje, povjerenje, emocionalnu zrelost i socijalne vještine kao osobine kojima će se dijete koristiti u različitim životnim situacijama, a formiraju se tijekom najranijih interakcija s roditeljima (Klarin, 2006; prema Valjan Vukić, 2009).

Brojna istraživanja potvrđuju da je za dobru prilagodbu i zdrav psihosocijalni razvoj djece važniji kvalitetan odnos između djece i roditelja nego sama struktura obitelji (Petak, 2004).

1.1.6. Utjecaj obitelji na razvoj ličnosti

Dva ključna procesa unutar primarne socijalizacije su internalizacija društvene kulture i oblikovanje ličnosti (Haralambos i Heald, 1980; prema Kuzmanović, 2018). Kako navodi Hilić (2005), obitelj unosi u dijete osjećaj sigurnosti koja je važan preduvjet za pozitivan razvoj ličnosti. Zadatke obitelji u oblikovanju ličnosti ovaj autor sažima u nekoliko točaka:

- a) odrasli članovi obitelji trebaju biti djetetu što pozitivniji objekt identifikacije
- b) dužnost obitelji je da djetetu osigura što više pozitivnih iskustava o životu u ljudskoj zajednici
- c) obitelj prema djetetu mora razvijati prirodne emocije ljubavi i potpunog prihvatanja
- d) ona treba pružiti djetetu pomoć i podršku u njegovoj djelatnosti u procesu osamostaljivanja i stjecanja raznih vještina

Uz takve elemente, obitelj kod djeteta razvija osjećaj sigurnosti, odnosno pozitivan odnos prema drugim ljudima. Isto tako, gledajući na roditelje kao na modele po kojima djeca oblikuju i formiraju svoja ponašanja, Zloković (2012) ističe ulogu roditelja u životu djeteta koja oduvijek ima poseban značaj za njegov razvitak, emocionalnu sigurnost, socijalnu kompetentnost, intelektualno postignuće, kao i na samu kasniju senzitivnost spram svoje djece.

U istraživanju Hošek, Lučić, i Radaković (1991) dokazuju kako dominantni položaj aktivnosti roditelja u odgoju, u obrazovanju djeteta i odsustva primjene fizičkih i verbalnih kazni ima značajan doprinos formiranju djetetove ličnosti. Isto tako su se, kao značajan skup obiteljskih karakteristika koje mogu neizmjereno utjecati na formiranje djetetove ličnosti, pojavile i varijable socio-patoloških pojava u obitelji kao što su odnosi u obitelji, svađe, fizičko obračunavanje, alkoholizam i nerad u obitelji s logički negativnim projekcijama.

Različiti aspekti obiteljskog okruženja imaju različit učinak na različite osobine ličnosti. Tako je i autorica Baumrind (1967) povezuje ličnost roditelja i ponašanja prema djeci. Odnosno, nalazi visok stupanj povezanosti između ličnosti roditelja i načina na koji su se roditelji ponašali prema svojoj djeci. U istraživanju su identificirana tri glavna tipa ponašanja djece: samopouzdana dijete, nezrelo i anksiozno. Roditelji samopouzdanih i najzrelijih dječaka i djevojčica bili su izrazito čvrsti, puni ljubavi, zahtjevni, ali i puni razumijevanja. Roditelji

anksiozne djece bili su čvrsti, kažnjavajući i neljubazni, a roditelji nezrele djece bili su bez kontrole i opušteni. U istraživanju koje su proveli Nakao i sur. (2009) rezultati su pokazali kako je sudjelovanje i prisustvo majke u djetinjstvu utjecalo na ekstrovertiranost i intelekt djeteta, dok je sudjelovanje oca utjecalo na njegovu zrelost. Haralambos i Heald (1980; prema Kuzmanović, 2018) navode kako Parsons dokazuje kako su obitelji „tvornice“ koje proizvode ljudske ličnosti. Kad se jednom oblikuje, ličnost mora ostati stabilna. Prema autorima to je temeljna funkcija obitelji - „stabilizacija odraslih ličnosti“. Pri tom se ističe funkcija važnosti bračnih odnosa i emocionalne sigurnosti koju supružnici pružaju jedno drugome (Haralambos i Heald, 1980; prema Kuzmanović, 2018).

1.2. TEORIJA SOCIJALNOG UČENJA

Od iznimne važnosti za ovaj rad, je proučiti načine na koji djeca usvajaju određena ponašanja, stavove ili osobine ličnosti. Postoje razne teorije koje objašnjavaju procese učenja, modeliranja i djelovanja autoriteta odnosno roditelja prema djeci. Izdvojit ćemo najpoznatiju i za ovo istraživanje najprikladniju teoriju - Bandurinu teoriju socijalnog učenja. Teorija socijalnog učenja ostaje jedno od najvažnijih objašnjenja intimnog partnerskog nasilja te su u skladu s tim brojna istraživanja ispitivala odnos između nasilja u primarnoj obitelji, svjedočenja međupartnerskom nasilju, doživljavanja zlostavljanja djece i naknadna iskustva s međupartnerskim nasiljem (Foshee i sur., 2001). Prema Banduri (1969) situacija u kojoj se događa proces identifikacije između roditelja i djece, se definira kao pojava sličnosti između ponašanja modela i druge osobe pod uvjetima u kojima ponašanje modela iziskuje podudarna ponašanja druge osobe. Iako proces podudaranja često uključuje izvođenje specifičnih obrazaca ponašanja, u mnogim se slučajevima modelira zajednički atribut apstrahiran iz različitih odgovora. Treba napomenuti da su i karakteristike ponašanja i izvoditelji tog ponašanja, glavna definirajuća svojstva identifikacije. Isto tako, autor navodi kako se identifikacija odnosi na proces u kojem osoba oblikuje svoje misli, osjeća je ili postupke prema drugoj osobi koja služi kao model. Ovisno o tome koliko osoba, odnosno dijete procijeni sličnost s osobom koja služi kao model, stupanj identifikacije može varirati. Kako smo naveli da roditelji najčešće imaju najveći utjecaj u najranijoj dobi djece i nerijetko su i prvi modeli, neupitan je veliki utjecaj njih kao modela s kojima se djeca identificiraju. Osim toga, autor naglašava kako sve sličnosti roditelja i djeteta u stavovima ili ponašanju ne moraju nužno predstavljati ishode procesa modeliranja. Mnoge sličnosti u ponašanju nedvojbeno proizlaze iz izravne poduke, selektivne izloženosti okruženjima i aktivnostima te utjecaja različitih potkrepljenja u određenim situacijama.

Tradicionalni pristupi općenito prikazuju identifikaciju prožimajući jedinstven ishod modeliranja koji je čvrsto uspostavljen rano u djetetovom životu, a koji proizlazi iz njegujućih ili prijetećih interakcija s roditeljskim figurama. Nasuprot tome, teorija socijalnog učenja ne samo da postavlja drugačiji tip procesa učenja i drugačiji skup kontrolnih varijabli za identifikaciju, već također pretpostavlja znatno složeniji model bihevioralnog prijenosa. Identifikacija je, prema ovom stajalištu, kontinuirani proces u kojem se novi odgovori i postojeći obrasci ponašanja mijenjaju do određene mjere kao funkcija izravnih i posrednih iskustava sa širokim rasponom stvarnih ili simboličkih modela, čiji su stavovi, vrijednosti ili društveni odgovori primjeri demonstrativnog ponašanja ili u verbalno kodiranim oblicima. Iako obitelj može dati općenite smjernice i temelje za ponašanje, roditeljski modeli nikako ne mogu poslužiti kao jedini izvori razrađenih vještina i načina ponašanja potrebnih na različitim stupnjevima društvenog razvoja. Složeni kulturni obrasci ponašanja velikim se dijelom prenose i reguliraju na razini društvenih sustava (Bandura, 1969).

Bez obzira na utjecaj i ostalih čimbenika u formiranju djetetovih stavova, misli, osjećaja i ponašanja tijekom procesa učenja i identifikacije, brojni autori naglašavaju važnost primarne socijalizacije djeteta unutar kojeg roditelji odnosno autoriteti uvelike utječu na formiranje ličnosti, stavova i ponašanja. Stoga ćemo se u poglavljima koja slijede baviti međuroditeljskim nasiljem i njegovim efektima na razvoj stavova, odnosno uvjerenja o muško-ženskim ulogama i dominacije kao osobine ličnosti.

1.3. OBITELJSKO NASILJE

Budući da smo opisali pojam obitelji, njena obilježja i funkcije, ukazali na važnost pozitivne atmosfere i okruženja definirajući je kao primarni oblik socijalizacije, bitno je sagledati i moguću rizičnost ove zajednice. Interakcija i odnosi u obitelji uvelike utječu na njene članove, a ponajviše interakcija među partnerima odnosno roditeljima koji prema Bandurinoj teoriji predstavljaju svojevrzne modele. U ovom dijelu diplomskog rada osvrnut ćemo se na nasilne oblike ponašanja unutar ove osjetljive zajednice koji mogu negativno utjecati na razvoj djece. Govorit ćemo o obiteljskom nasilju - dvjema riječima čija značenja zasebno obuhvaćaju opise dviju krajnosti, a spojene su u frazem s kojim se nažalost često susrećemo. Kako bismo mogli govoriti o negativnim utjecajima i posljedicama koje obiteljsko nasilje sa sobom nosi, važno je krenuti s njegovom definicijom, vrstama i oblicima koji su uređeni i zakonskom regulativom te specifičnostima međupartnerskog nasilja.

1.3.1. Definiiranje i kategoriziranje obiteljskog nasilja

Danas se nasilje u obitelji najčešće definira kao bilo koji oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 137/09, 14/10, 60/10)). Karakterizira ga želja jednog člana obitelji da korištenjem sile, zastrašivanjem i različitim drugim postupcima uspostavi kontrolu nad članovima obitelji te je i održi.

Popadić (2009; prema Žilić i Janković, 2016) naglašava važan element nasilja, a to je namjera da se nanese šteta, a time se omogućuje razlikovanje nasilnog ponašanja od običnih nadmetanja i slučajnih povređivanja. Također, neki autori nasilje vide kao odraz cjelokupne situacije u društvu, jer na pojavu nasilja utječu događaji u političkim, socijalnim, znanstvenim, obrazovnim i drugim strukturama nekog društva (Žilić i Janković, 2016).

Ogresta i sur. (2018) naglašavaju problem nepostojanja usklađene međunarodne i standardizirane definicije obiteljskog nasilja koja bi uvelike olakšala detektiranje i prijavljivanje istog. Osim toga, autori navode kako obiteljsko nasilje i ono što ono obuhvaća, ovisi o socijalnom kontekstu, i državi u kojoj se događa. Definicije koje se koriste znatno se razlikuju ovisno o kontekstu u kojem su formulirane (pravni, medicinski, socijalni ili uže znanstveno-istraživački) i posebnosti zakona unutar određene države koji određuju koja se ponašanja smatraju nasilnima i zahtijevaju određenu društvenu intervenciju.

Kada govorimo o nasilju u obitelji, najčešće ne govorimo o jednom izoliranom ponašanju, već u takvim obiteljima često nailazimo na različite oblike povijesti nasilja, vrlo često cikličkog karaktera u svojoj pojavnosti. Tako djeca koja svjedoče takvom ponašanju unutar obitelji, ne svjedoče jednom napadu, već rastu u okolini u kojoj se nasilje prihvaća kao način rješavanja problema, što utječe na prihvaćanje takvog pogleda na svijet i rezultira cijeloživotnom patologijom djeteta koje se razvija u takvoj obitelji (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009).

Iako pretpostavljamo kako oblici obiteljskog nasilja postoje otkad postoji i obitelj, ono se počelo istraživati nešto kasnije. Intenzivnija istraživanja obiteljskog nasilja započela su proučavanjem zlostavljanja djece (Kocijan-Hercigonja, Hercigonja-Novković, 2009). Ždero (2005) kao i većina drugih autora, smatra najznačajnijom prekretnicom u području zlostavljanja i zanemarivanja djece 1962. godinu, kada su H. Kempe i sur. objavili povijesni članak "Sindrom pretučenog djeteta" ili "The Battered Child Syndrome" kojim su usmjerili pozornost stručne i zakonodavne javnosti na ovaj problem, a posebno na tjelesno zlostavljanje djece. Od tada, oblici obiteljskog nasilja sve više su se prepoznavali, ali i mijenjali svoje

formate. Nasilna ponašanja najčešće se dijele s obzirom na funkciju, njihov oblik i usmjerenost (Zečević, 2010). Ista autorica dijeli nasilje prema obliku na sljedeće vrste: fizičko nasilje, verbalno nasilje, socijalno nasilje, seksualno nasilje i psihološko nasilje. Nasilje s obzirom na funkciju dijeli se na: instrumentalno (koje služi kao sredstvo za ostvarenje cilja) i neprijateljsko (kojim se drugome želi nanijeti bol, ili ga ozlijediti) (Zečević, 2010). Usmjerenost nasilnog ponašanja u obiteljskom kontekstu se odnosi na žrtve nad kojim je nasilje počinjeno, dakle to mogu biti djeca, osobe starije dobi unutar kućanstva i međupartnersko nasilje.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji (čl. 10.) definiramo nasilje u obitelji kroz:

1. primjenu fizičke sile uslijed koje nije nastupila tjelesna ozljeda
2. tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci
3. psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost
4. spolno uznemiravanje
5. ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci
6. zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje.

Prema toj podjeli i s obzirom na svrhu ovog rada koji se bavi djetetovim doživljajem nasilja među roditeljima, istaknut ćemo one oblike nasilja koji se događaju unutar partnerskog odnosa u obitelji. Takvi oblici obuhvaćaju tjelesno ili fizičko nasilje, emocionalno ili psihičko nasilje, seksualno i ekonomsko nasilje.

Tjelesno nasilje se može definirati kao „bilo koji namjerni tjelesni napad ili tjelesni kontakt kojim se drugu osobu fizički ugrožava, ozljeđuje, izlaže tjelesnoj boli ili smrti koja se mogla izbjeći“ (Zloković, 2009, str. 55). Iako postoji nadređena definicija tjelesnog nasilja postoje i određene specifičnosti s obzirom na žrtvu. Tako se tjelesno nasilje nad ženom odnosi na oblike tjelesnog zlostavljanja poput guranja, udaranja, šamaranja, upotrebe oružja, a može doći do ubojstva ili pokušaja ubojstva (Ajduković, Mamula, Pečnik i Tolle, 2000; prema Lovaković, 2015). Ajduković i Ajduković (2010, str. 293) ističu kako je tjelesno nasilje: „bilo koji oblik

fizičkog zlostavljanja kao što je naguravanje, ćuškanje, davljenje, ćupanje kose, pritiskanje (npr. uza zid, u ugao prostorije), udaranje rukama, nogama ili predmetima, nanošenje povreda ili opekotina, izbacivanje iz kuće, zaključavanje u neku prostoriju“. Osim toga, autorica Zloković (2009) u tjelesno nasilje ubraja i uništavanje imovine, uskraćivanje fizioloških potreba te odbijanje pružanja pomoći. Nasilje nad ženom smatra se najčešćim oblikom nasilja u partnerskom odnosu, ali ne smijemo zanemariti niti onaj prema muškarcima koji na isti način može biti žrtva, o ćemu ćemo više govoriti u drugim dijelovima ovog rada.

Emocionalno nasilje definira se kao negativni odnos u kojem se verbalno ili neverbalno nanosi odrećeni oblik psihićke boli te potiće kontinuirani osjećaj straha, neželjenosti, nezaštićenosti i nesigurnosti (Zloković, 2009). Za razliku od fizićkog koje je vrlo jasno i vidljivo, emocionalno nasilje je ono nevidljivo, tako da nerijetko ostaje nezamijećeno od strane okoline bez potrebnih intervencija (Mamula i Dijanić Plašć, 2014). Ajduković i Ajduković (2010) navode kako se emocionalno nasilje odnosi na različite oblike emocionalnog zlostavljanja kojima je cilj ostvariti moć i kontrolu nad žrtvom. Uključuje razne zabrane koje nisu primjerene dobi žrtve (npr. druženje s prijateljima, zapošljavanje), prijetnje žrtvi ili njoj dragoj osobi, vrijećanje i ponižavanje, ismijavanje u javnosti, omalovažavanje, proglašavanje žrtve psihićki bolesnom ili nestabilnom, ucjenjivanje, ogranićavanje i kontrolu kretanja, uhoćenje, neprestano provjeravanje (npr. izravno ili telefonom), izoliranje od socijalne mreže, manipuliranje osjećajima žrtve i slično. Iako neki autori uništavanje imovine kategoriziraju pod tjelesnim nasiljem, ovdje Ajduković i Ajduković (2010) uništavanje važnih osobnih stvari žrtve ili zlostavljanje njoj važnih kućnih ljubimaca smatraju oblikom prijetnje kojeg svrstavaju u oblik emocionalnog nasilja. Ovakva ponašanja osobito štetno djeluju na psihićko zdravlje, sliku o sebi, samopoštovanje i lićnost žrtve.

Seksualno nasilje definiramo kao „svako prisiljavanje, iskorištavanje ili nagovaranje na rodoskrnuće, intimni tjelesni kontakt i bilo kakvu seksualnu aktivnost koju svojom voljom osoba ne želi ili o njoj iz bilo kakvih razloga ne može odlučivati“ (Zloković, 2009, str. 61). U seksualno nasilje nad ženom ubrajamo prisile da se sudjeluje u seksualnim aktivnostima koje su ženi neugodne ili ponižavajuće, prisile na gledanje pornografije te silovanje (Delać Hrupelj, Miljković i Lugomer Armano, 2000; prema Lovaković, 2015). Isto tako, ove prisile se mogu odnositi i na nasilje koje može biti poćinjeno nad muškarcem.

Ekonomsko nasilje uključuje uskraćivanje i oduzimanje finansićkih sredstava žrtvi, onemogućavanje raspolaganja svojom imovinom i sredstvima za život, sitnićavo kontroliranje

izdataka, manipuliranje, ucjenjivanje i prisiljavanje žrtve da se odrekne imovine u korist nasilnog člana obitelji i slično (Ajduković i Ajduković, 2010). Kod partnera, ono obuhvaća oduzimanje materijalnih sredstava za život i osnovne potrebe, uzimanje partnerovog vlasništva ili zajedničke uštedevine, a u slučaju razvoda, neplaćanje alimentacije (Kolesarić i sur., 2014).

1.3.2. Zakonska regulativa obiteljskog nasilja

Republika Hrvatska potpisnica je brojnih međunarodnih dokumenata usmjerenih na suzbijanje obiteljskog nasilja, koje najviše pogađa žene. Iako obiteljsko nasilje ne obuhvaća isključivo žene, one su najčešće žrtve pa je potrebno obuhvatiti sve one zakone vezane uz suzbijanje obiteljskog nasilja, ali i nasilja nad ženama.

Što se tiče dokumenata na međunarodnoj razini, jedan od ključnih dokumenata, kako navode autorice Križan, Marić i Žižanović (2018), je Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, koju je donio UN 1981. godine. Isto tako, fakultativnim protokolom iz 2000. godine Odbor za uklanjanje diskriminacije žena dobio je ovlasti nadziranje provedbe Konvencije. Hrvatska je ratificirala Konvenciju 1992. i protokol 2001. godine. Ostali relevantni dokumenti jesu i Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama iz 1993. godine, Pekinška deklaracija iz 1995. godine, Rezolucija o ljudskim pravima iz 2005. godine. Konvencije su obiteljsko nasilje odredile kao fizičko, seksualno, psihičko ili ekonomsko nasilje unutar obitelji ili u partnerskim odnosima. Europski dokumenti koje valja istaknuti su Konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda i Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, ratificirana 2018. godine. Ustav Republike Hrvatske također propisuje zaštitu ljudskih prava i ravnopravnost spolova, naglašavajući da su međunarodni ugovori iznad nacionalnih zakona.

Zaštita od obiteljskog nasilja u Hrvatskoj obuhvaćena je općim i specifičnim zakonima, politikama i strategijama. Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17), djeca i odrasli koji su žrtve obiteljskog nasilja imaju pravo na socijalnu skrb (članak 21.). Ovisno o procjeni stručnog tima u nadležnom centru za socijalnu skrb, žrtvama se pruža psihosocijalna podrška (članak 83.) i privremeni smještaj u kriznim situacijama, koji može trajati do godinu dana (članak 89.). Zakon također propisuje da su centri za socijalnu skrb odgovorni za koordinaciju i provedbu aktivnosti u sprečavanju obiteljskog nasilja (članak 128.).

Nadalje, Obiteljski zakon (NN 103/15) nalaže zabranu diskriminacije prema spolu i nasilja u partnerskim odnosima (članak 3.). Nasilje u obitelji se smatra ozbiljnim kršenjem načela solidarnosti, uzajamnog poštovanja i pomoći među članovima obitelji, te se prevencija i kažnjavanje nasilja uređuju posebnim zakonom (članak 4.). Ono što je potrebno istaknuti u ovom radu kao relevantan članak unutar zakona RH je, ako dijete svjedoči nasilju među odraslima, to može biti osnova za oduzimanje roditeljske skrbi (članak 171.). Nakon obveznog savjetovanja, centar za socijalnu skrb podnosi izvješće s tvrdnjama o nasilju i procjenom ravnopravnosti sudionika u obiteljskoj medijaciji (članak 324.). Ako se tijekom savjetovanja posumnja na ugroženost djetetovih prava ili obiteljsko nasilje, centar poduzima dodatne mjere i pokreće postupke u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji (članak 328.). Medijacija se ne provodi ako nasilje onemogućava ravnopravno sudjelovanje supružnika (članak 332.), a u slučajevima obiteljskog nasilja, sud nije obavezan poticati roditelje na postizanje sporazuma ili sudjelovanje u medijaciji (članak 417.).

Početak 2018. godine na snagu je stupio i novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 70/17) kojim se propisuju prava žrtava nasilja u obitelji, krug osoba na koje se Zakon odnosi te se određuju oblici nasilja u obitelji, prekršajno-pravne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji, prikupljanje podataka o primjeni Zakona, osnivanje Povjerenstva za praćenje i unapređenje rada tijela kaznenoga i prekršajnog postupka te izvršavanja sankcija vezanih uz zaštitu od nasilja u obitelji. Pored prekršajnih odredbi iz posebnog Zakona, nasilje u obitelji regulirano je i Kaznenim zakonom (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17) kao zasebno kazneno djelo (članak 179.a) za koje je predviđena kazna zatvora do tri godine. Ovo djelo opisuje se kao ozbiljno kršenje propisa koje kod člana obitelji ili bliske osobe izaziva strah za sigurnost ili ih dovodi u ponižavajući položaj, bez ispunjavanja uvjeta za teže kazneno djelo. Prekršajnim zakonom (NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17) predviđeno je da za prekršaje nasilja u obitelji može biti izrečena kazna zatvora do devedeset dana (članak 35.). Također, može biti izrečena obveza napuštanja doma na određeno vrijeme u slučajevima obiteljskog nasilja uz uvjetnu osudu (članak 45.), te je moguće ograničiti prava okrivljenika na vlastiti stan i nesmetane veze s članovima obitelji i bliskim osobama putem mjera opreza (članak 130.) (Križan i sur., 2018).

1.3.3. Nasilje u partnerskim odnosima

Autori Obradović, Svilar Blažinić i Lukinac (2012) navode kako doživljaj partnerskog odnosa (je li on dobar ili ne i koliko je zadovoljavajuć) ovisi o tome koliko je on sličan

zamišljanju idealnog partnerskog odnosa. Iako su se partnerski odnosi tradicionalno definirali kao odnosi između muškarca i žene, danas postoje razni oblici partnerstva koji uključuju istospolne zajednice.

Partneri nisu samo prijatelji, osobe koje imaju seksualne odnose i osobe koji obavljaju poslovne odnose, već su partneri međuovisni i intimni, odnosno partneri imaju snažan utjecaj jedno na drugo i stvaraju intimnost koju nemaju niti u jednom drugom odnosu (Svilar Blažinić, 2014; prema Šubić, 2019). Isto tako, autorica navodi kako kvalitetan partnerski odnos označava odnos u kojem su oba partnera zadovoljna. To je odnos u kojem se partneri međusobno poštuju te ponašaju tako da potvrđuju vrijednost jedno drugoga. Bilo kakav oblik nasilja narušava kvalitetan partnerski odnos, a duga izloženost nasilju može uzrokovati teške posljedice (Svilar Blažinić, 2014; prema Šubić, 2019). Tako možemo pretpostaviti da partneri koji su zadovoljni svojim odnosom neće iskazivati previše negativnih emocija koje svojim nekontroliranjem mogu dovesti do nasilnih ili nepoželjnih obrazaca ponašanja.

Kelly i Johnson (2008) predstavili su novu suvremenu tipologiju partnerskog nasilja, koja obuhvaća četiri glavne kategorije: (1) nasilje obilježeno prisilom i kontrolom, (2) nasilje kao reakcija na napad, (3) situacijsko nasilje i (4) nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem.

Prvo, nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje uključuje ponašanja usmjerena na preuzimanje moći i kontrole nad žrtvom. Ovo može uključivati zastrašivanje, prijetnje, izolaciju, uskraćivanje resursa, ponižavanje, podcjenjivanje te ekonomsko nasilje. Ovaj oblik nasilja se ponekad naziva "intimnim terorizmom", a počinitelji su češće muškarci.

Drugo, nasilje kao reakcija na napad odnosi se na trenutnu reakciju koja ima za cilj zaštitu sebe ili drugih od ozljeđivanja. Ova vrsta nasilja nije planirana i obično je usmjerena na odbijanje prijetnje.

Treće, situacijsko nasilje nastaje kada rasprava između partnera eskalira u fizičko nasilje. Ova vrsta nasilja je najčešća i obično se događa zbog loših komunikacijskih vještina, slabije sposobnosti rješavanja konflikata te poteškoća u izražavanju i konstruktivnom kanaliziranju ljutnje. Situacijsko nasilje obično uključuje verbalnu agresiju i blaže oblike fizičkog nasilja, a podjednako ga čine muškarci i žene. Ključna karakteristika ovog nasilja je da žrtva uglavnom ne razvija strah, a počinitelj ne nastoji preuzeti kontrolu nad žrtvom, već nastoji kontrolirati trenutnu situaciju.

Četvrto, nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem pojavljuje se kod partnera koji ranije nisu pokazivali nasilna ponašanja. Ovo nasilje predstavlja atipičan gubitak kontrole i obično se događa kod partnera koji je ostavljen i šokiran zbog razdvajanja. Nasilje je ograničeno na jednu do dvije epizode tijekom ili neposredno nakon razdvajanja, a počinitelji se obično osjećaju posramljeno zbog svog ponašanja.

1.3.4. Istraživanja međupartnerskog nasilja

European Committee on Crime Problems (CDPC) (2007) ističe da je nasilje u bliskim odnosima izuzetno destruktivno te nosi visoku cijenu, kako u materijalnom, tako i u nematerijalnom i moralnom smislu. Podaci o učestalosti nasilja u partnerskim odnosima pokazuju da je najzastupljenije psihičko nasilje, dok slijedi tjelesno, a seksualno nasilje manje je učestalo (Ajduković i Ajduković, 2010). Inicijalna istraživanja fokusirala su se na prikazivanje žena kao žrtava, a muškaraca kao počinitelja. Ovaj fenomen može se objasniti višom i uočljivijom stopom nasilja prema ženama u usporedbi s nasiljem prema muškarcima. Većina istraživanja, policijskih izvješća i podataka iz socijalne skrbi bilježi znatno manju učestalost muškaraca kao žrtava, dok je njihova uloga kao počinitelja nasilja daleko veća. Ovo se može interpretirati kao rezultat češće fizičke i seksualne agresije muških partnera, uz teže posljedice koje se lakše prepoznaju, a također je prisutna i statistika koja pokazuje da u slučaju partnerskog nasilja muškarci čine većinu počinitelja u omjeru otprilike 9:1 u odnosu na žene (Ajduković i Ajduković, 2010). Također, moguće je da zbog srama muškarci u manjoj mjeri prijavljuju nasilje od strane žene. Osim toga, Donovan i Hester (2014) naglašavaju i način razmišljanja u kojem agresivnost i nasilje ne samo da se karakterizira i asocira s muškosti i muškim ponašanjem, nego su te osobine prezentirane kao neženstvene. Tako se i emotivna nedostupnost, neotkrivanje intime koji se ne povezuju sa maskulinošću, identificiraju kao glavni izvor problema i nesuglasica u heteroseksualnim odnosima (Duncombe and Marsden, 1995; prema Donovan i Hester, 2014).

Danas se u okviru nasilja nad ženama, nasilje nerijetko objašnjava feminističkim perspektivama koje se fokusiraju na (najčešće tradicionalne) muške karakteristike kao neprijateljstvo prema ženama. Tako Donovan i Hester (2014) navode kako holistička feministička perspektiva objašnjava obiteljsko nasilje i nasilje među partnerima kao mušku nadmoć i kontrolu nad ženom.

Međutim, kako navode Mamula i Dijanić Plašč (2014) žene se također mogu koristiti nasiljem. Prema nekim istraživanjima provedenim u Sjedinjenim Američkim Državama žene su

počiniteljice fizičkog nasilja u obitelji u oko 5-7% slučajeva. Žene mogu biti inicijatorice nasilja, ali se njime češće koriste u svrhu samoobrane ili osvete. Fizičko nasilje od strane žena često je teško provedivo zbog razlike u tjelesnim karakteristikama i fizičkoj snazi. Upravo su zbog toga i posljedice fizičkog nasilja od strane žena, u smislu težine nanesenih fizičkih povreda, manje teške (Mamula i Dijanić Plašć, 2014).

Istraživanjima koja su se nadalje provodila dokazano je da se partnersko nasilje ne događa samo u braku nego i u izvanbračnim zajednicama te homoseksualnim odnosima (Sesar i Dodaj, 2014). Iako se većina istraživanja nasilja u Hrvatskoj temelji na nasilju u heteroseksualnim partnerskim odnosima, rezultati različitih inozemnih istraživanja kao što je Comparing Heterosexual and Same sex Abuse in Relationships (COHSAR, 2014) pokazuju kako je više od trećine sudionika u istraživanju (38%) u nekom trenutku doživjelo ono što su sami definirali obiteljskim nasiljem u istospolnoj vezi. Još veći broj sudionika je naveo kako su iskusili barem jedan oblik negativnog ili potencijalno uvredljivog ponašanja svojih istospolnih partnera (Donovan i Hester, 2014).

Sve je više radova u kojima se istražuju stavovi u vezi s upotrebom nasilja u intimnom partnerskom odnosu. Istraživanje o nasilju između muškaraca i žena pokazalo je kako su stavovi o odobravanju nasilja u braku utjecali na korištenje nasilnih obrazaca ponašanja među bračnim parovima (Stith i Farley, 1993). Côté i sur. (2006) otkrili su da su stope počinitelja najviše među pojedincima s popustljivim stavovima prema nasilju u partnerskom odnosu. Nadalje, kako navode Lichter i McCloskey (2004), stavovi koji se odnose na upotrebu nasilja uče se unutar primarne obitelji, što sugerira da će pojedinci koji dožive nasilno roditeljstvo ili svjedoče roditeljskom nasilju vjerojatnije dozvoljavati upotrebu nasilja u svojim odnosima. Drugi su ukazali na to da je vjerojatnije da će se pojedinci koji su općenito izloženi nasilju voditi normama koje su u skladu s upotrebom nasilja, te će stoga biti skloniji nasilju (Mills, 2003).

Statistički podaci Ministarstva unutarnjih poslova (MUPa) bilježe visoku stopu nasilja u obitelji, najčešće učinjenu prema ženi od strane muškarca. Počinjeno je 5.747 navedenih kaznenih djela što predstavlja porast od čak 28,8% u odnosu na 2019., kada je počinjeno 4.460 kaznenih djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama. Među svim evidentiranim kaznenim djelima nasilja u obitelji/među bliskim osobama, najveći skok je evidentiran u broju počinjenih kaznenih djela iz čl. 179.a Kaznenog zakona – „Nasilje u obitelji“ – počinjeno je 1.578 ovih kaznenih djela što je za 444 više zabilježenih slučajeva u usporedbi s 2019. godine ili porast

od 39%. Godine 2020. počinjeno je 36 ubojstava, od toga je 14 ubijenih žena, od čega je 9 žena ubijeno od strane partnera (u 5 slučajeva ubijene su supruge, u 2 slučaja bivše supruge, u 1 slučaju izvanbračna supruga, u 1 bivša izvanbračna supruga, u 1 sestra, u 3 slučaja majke i u 1 slučaju posvojiteljica). Brojevi svjedoče porastu ubojstava žena i to u usporedbi s 2018. godinom za 50%. Također ako usporedimo i podatke iz 2016. godine svjedoči se već petogodišnjem uzastopnom porastu nasilja za više od 50%. Kako navode Križan i sur. (2018) prema podacima koje je Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova (2018) dostavilo Ministarstvo unutarnjih poslova, u 2017. godini bila su ukupno 3073 kaznena djela s elementima nasilja među bliskim osobama, s 2046 počinitelja, od čega 92% čine muškarci, a 8% žene. Najčešće su bile prijetnje, zatim tjelesne ozljede i teške tjelesne ozljede te nasilje u obitelji, nakon čega slijede silovanja i spolni odnošaji bez pristanka te nametljivo ponašanje i ubojstvo te teško ubojstvo. Pravobraniteljica izvještava i o tome da su od 2012. do 2017. godine u Republici Hrvatskoj 90 žena ubili njihovi supruzi/partneri/bivši supruzi ili bliske osobe. Prema Vijeću Europe (2024) 2 od 10 žena žrtve su fizičkog ili/i seksualnog nasilja koje su počinili partner ili prijatelj, 3 od 10 žena žrtve su nasilja koje je počinio član šire ili uže obitelji, a svakog dana najmanje 2 žene u Europskoj uniji ubije intimni partner ili član obitelji. Ti podaci idu u prilog starijim istraživanjima u kojima se nasilje nad ženom ističe kao najčešći oblik kršenja ljudskih prava u Europi (Ajduković i Ajduković, 2010).

Velik broj istraživanja provedenih u različitim zemljama svijeta, empirijski podaci o dugoročnim štetnim posljedicama obiteljskog nasilja te kliničko iskustvo suočili su stručnjake i javnost s činjenicom da obitelj može biti vrlo nasilno okruženje (Ajduković i Ajduković, 2010) koje može biti najrizičnije za najranjivije članove obitelji – djecu.

1.3.5. Posljedice koje partnersko nasilje ostavlja na djecu

Fokusirajući se na brojne i neizbrisive posljedice koje nasilje može imati na partnere, ne smijemo zanemariti činjenicu kako nasilje među partnerima u obiteljskom kontekstu, može ostaviti duboke, trajne i štetne posljedice na djecu. Već smo prethodno naglasili važnost pozitivne atmosfere, pozitivnih odnosa i interakcija unutar obitelji govoreći o važnosti te zajednice za razvoj djece djeci kojoj je obitelj prvo okruženje u kojem uči, promatra i proučava svijet oko sebe. Istraživanje iz Ujedinjenog Kraljevstva sugerira da je oko 29,5% djece mlađe od 18 godina bilo izloženo nasilju tijekom svog života, a njih otprilike 5,7% dožive nasilje unutar godine dana (Radford i sur., 2013). Iz tog razloga, bitno je proučiti kontekste koji ne pružaju sigurnost i pozitivna iskustva kako bismo mogli ustanoviti posljedice koje oni

ostavljaju. Utjecaj roditeljskog sukoba na djecu dobrim dijelom povezan je s načinom na koji djeca interpretiraju roditeljske sukobe (Grych i Fincham, 1990.; prema Grych, Seid i Fincham, 1992). Poželjno je u istraživanja koja se bave proučavanjem efekata roditeljskog sukoba na dječje psihosocijalno funkcioniranje uključiti upravo dječje procjene doživljaja sukoba (Macuka i Jurkin, 2014). Postoje različite perspektive koje različito naglašavaju bihevioralne, kognitivne ili emocionalne dimenzije dječjih reakcija i pomažu u razumijevanju razlika u manifestaciji problema u odrasloj dobi ovisno o izloženosti nekom obliku partnerskog nasilja.

Bihevioralne dimenzije dječjih reakcija najčešće se vežu uz Bandurinu teoriju socijalnog učenja, odnosno naučenog ponašanja. Destruktivni stilovi rješavanja sukoba uništavaju dječji osjećaj emocionalne dobrobiti što rezultira ljutnjom, brigom i tugom. Istraživači sugeriraju da destruktivni stilovi rješavanja sukoba dovode djecu u opasnost od razvoja problema prilagodbe, zbog nedostatka vještina suočavanja i/ili njihove naučene upotrebe neadekvatnih vještina (tj. agresivnog ponašanja) nošenja sa sukobom (Cancian i Haskins, 2014). Nadalje, Dauvergne i Johnson (2001) navode kako doživljeno nasilje između roditelja može postati naučeno kao način na koji djeca uče rješavati probleme ukoliko za isto nema negativnih posljedica. Takav negativan kontekst u kojem djeca mogu odrastati, ne pruža puno prilika za učenje drugog sredstva za rješavanje problema. Koristeći agresivne obrasce ponašanja, djeca mogu naučiti koristiti agresiju kao prikladno sredstvo u međuljudskim odnosima.

Isto tako, agresija naučena promatranjem ponašanja drugih i promatranjem posljedica agresivnog ponašanja, objašnjava se i interakcijom roditelja i djece. Interakcijom roditelja i djece o prihvatljivosti ponašanja u različitim uvjetima, djeca određena ponašanja mogu smatrati poželjnim. Tako i u slučaju nasilja, nasilne obrasce ponašanja mogu smatrati potrebnima i razumljivima u određenim okolnostima (Bandura, 1973; prema Copp i sur., 2019). Budući da je obitelj primarni agens socijalizacije djece, porijeklo nasilja u obitelji obično se povezuje s procesima međugeneracijskog prijenosa (Foshee, Bauman i Linder, 1999). Znanstvenici se najčešće usredotočuju na izravno modeliranje i imitaciju kako bi razumjeli mehanizme međugeneracijskog prijenosa ponašanja, ali važno je uzeti u obzir procese i izravnog i neizravnog prijenosa (Brauer i Tittle, 2012). Osim izravnog prijenosa do kojeg dolazi kada su djeca izložena međuroditeljskom nasilju ili kada su i sami žrtve nasilnog roditelja, oni koji svjedoče nasilju u primarnoj obitelji promatraju nasilne obrasce ponašanja koje mogu upotrijebiti (Foshee i sur., 1999). Postoje radovi koji ukazuju na povezanost nasilnog ponašanja u odrasloj dobi s obzirom na nasilje kojem su svjedočili u djetinjstvu. Rouse (1984; prema Stith i Farley, 1993) utvrdio je kako je izloženost nasilju u djetinjstvu bila

najvažnija varijabla povezana s upotrebom nasilnih taktika sukoba u bračnim odnosima. Dosljedno s teorijom socijalnog učenja, Rouse je pretpostavio da promatranje nasilja stvara psihološku identifikaciju i/ili modeliranje vlastitog ponašanja nakon agresora. Osim toga, Stith i Farley (1993) navode brojne autore kao što su Kalmuss (1984), Schuenger i Reigle (1988) koji su također izvijestili da su nasilni muškarci vjerojatnije svjedočili nasilju između svojih roditelja nego nenasilni muškarci. Za razliku od mogućih naučenih agresivnih obrazaca ponašanja, odnosno bihevioralnih dimenzija reakcija djece na doživljeno nasilje, postoje i druga objašnjenja utjecaja nasilja među roditeljima i njihovih posljedica.

Kada govorimo o kognitivnim i emocionalnim dimenzijama reakcija djece na doživljeno nasilje, možemo istaknuti perspektivu stresa i suočavanja Lazarusa i Folkmana (1984; prema Carlson, 2000). Ta perspektiva objašnjava kako djeca reagiraju na stresor partnerskog nasilja tako što iskazuju potrebe za rješavanjem sukoba koje kognitivno ne mogu ispuniti. Tako su involvirani u nastali problem, a protiv njega se suočavaju emocijama. Emocije ovise o percipiranoj prijatnosti sukoba, učinkovitosti suočavanja, atribuiranju uzroka i pripisivanju krivnje. Silvern i Kaersvang (1989; prema Carlson, 2000) koriste pojam traume za objašnjenje niza dječjih reakcija na događaje koji se percipiraju kao potencijalno opasni po život njih samih ili njima značajnih osoba. Takve reakcije mogu uključivati ponovno proživljavanje (npr. flashbackove), uzbuđenje (npr. hipervigilantnost) i izbjegavanje (npr. emocionalno otupljenje). Teorija odnosa (Graham-Berman, 1998; prema Carlson, 2000) korištena je za objašnjenje kako djeca izložena nasilju u obitelji razvijaju iskrivljene poglede na obiteljske i rodne uloge.

Za razliku od tih perspektiva, teorija rizika i otpornosti (Graham-Berman, 1998; prema Carlson, 2000) upotrijebljena je kako bi se pokušalo razumijeti zašto neka djeca razvijaju probleme nakon izloženosti nasilju među roditeljima, dok druga djeca ne. Ova teorija uzima u obzir prisutnost drugih čimbenika rizika kao što su njihov razvojni stupanj, siromaštvo ili s druge strane, prisutnost zaštitnih čimbenika poput lakog temperamenta koji pomaže u promicanju otpornosti te na taj način objašnjava razvoj problema. Sukladno ovim objašnjenjima i perspektivama, u nastavku navodimo neka istraživanja koja su pokazala bihevioralne, kognitivne i emocionalne posljedice na djecu.

Istraživanje koje su proveli Greenberg, Ariza, Binns (2020) je pokazalo da je već u dobi od šest mjeseci izloženost dojenčadi međuroditeljskim sukobima povezana s poremećenijim fiziološkim i bihevioralnim pokazateljima emocionalne regulacije. Posljedično,

međuroditeljski sukob može biti jedan od ključnih izvora stresa tijekom dojenačke dobi koji ima implikacije na kasniji socio-emocionalni razvoj djece.

Amin i Chandra Mouli (2014) zaključuju na temelju rezultata istraživanja kako će muškarci i dječaci koji su doživjeli neki oblik nasilja u djetinjstvu i koji ne podržavaju ravnopravnost spolova, vrlo vjerojatno iskazati neki oblik nasilja prema djevojčicama ili ženama u budućnosti.

Postoje istraživanja koja potvrđuju da svjedočenje obiteljskom nasilju u djetinjstvu ima utjecaj na funkcioniranje u odrasloj dobi. Kako opisuje Widom (1989) u svom radu u kojem istražuje intergeneracijski cirkularni prijenos agresivnog ponašanja, od osoba koje su doživjele neki oblik nasilja u djetinjstvu, može se očekivati nasilje u odraslim intimnim vezama. Dugoročne posljedice kod djece koja su doživjela nasilje u obitelji su nisko samopouzdanje te veća vjerojatnost depresivnih epizoda. Takva djeca 6 puta češće pokušaju suicid u odnosu na djecu koja žive u nenasilnim obiteljima (Bradley Berry, 1998). Moguće je čak da dijete razvije i posttraumatski stresni poremećaj ili poremećaj anksioznosti te postoji 50% veća šansa da konzumiraju ilegalna sredstva (Bradley Berry, 1998).

Moylan i sur. (2010) dokazali su kako su djeca izložena nasilju (bilo zlostavljanju djece, nasilju u obitelji ili oboje) imala izraženije eksternalizirane i internalizirane probleme u ponašanju u adolescenciji nego ona koja nisu bila izložena niti jednom obliku nasilja. Isto tako pretpostavili su kako je „svjedočenje“ nasilju u obitelji barem toliko utjecajno koliko i izravno fizičko zlostavljanje.

Hague i sur. (2002) su proveli istraživanje o tome kako djeca zapravo gledaju na nasilje u svojim domovima. Otkrili su da je većina djece bila potpuno svjesna prisutnosti nasilja, iako su njihove majke smatrale da to ne znaju. Djeca su prepoznala da je nasilje često i smatrali su ga negativnom pojavom. Primijećene su određene razlike u stavovima ovisno o spolu djeteta. Naime, dječacima je bilo manje jasno nego djevojčicama tko je odgovoran za nasilje, a te razlike su se s godinama povećavale. Jedno od tužnijih saznanja bila su podatak da manji postotak dječaka nego djevojčica smatra da bi muškarci trebali snositi posljedice za svoje postupke. Ovi rezultati ukazuju na veću toleranciju dječaka prema obiteljskom nasilju u usporedbi s djevojčicama. Većina djece uključene u ovo istraživanje svjedočila je ozbiljnim oblicima nasilja te, iako su bila iznimno traumatizirana, pokazala su visoku razinu snage i otpornosti. U svom radu, Kocijan Hercigonja i Hercigonja Novković (2009) navode da djeca izložena nasilju unutar obitelji češće pokazuju agresivno ponašanje, probleme s ponašanjem i

teškoće u upravljanju emocijama. Djeca koja su žrtve nasilja ili su mu svjedočila često smatraju nasilje prihvatljivim ponašanjem te su sklonija koristiti agresiju u rješavanju konflikata. Zlostavljanje u djetinjstvu povećava rizik od razvoja nasilnog ponašanja jer narušava normalan emocionalni, socijalni i intelektualni razvoj djeteta. Socijalno učenje u primarnom okruženju, tj. obitelji, igra ključnu ulogu u tome. Takva djeca često su nesigurna, imaju poteškoće u uspostavljanju sigurne emocionalne privrženosti, što dovodi do pogrešnog tumačenja tuđeg ponašanja kao neprijateljskog i neadekvatnih reakcija. Traumatizirana djeca ne osjećaju se sigurno, ne vjeruju da ih itko može ili želi zaštititi, te rijetko traže pomoć. Umjesto toga, često se priključuju grupama sličnog razmišljanja i iskustava, jer im takve grupe pružaju osjećaj sigurnosti i zaštite (Kocijan Hercigonja, Hercigonja Novković, 2009). U kanadskom se nacionalnom istraživanju pokazalo da će djeca koja svjedoče nasilju među roditeljima dva puta više biti uključena u indirektno agresivno ponašanje (Dauvergne i Johnson, 2001). U studiji koju su proveli Blanchette i sur. (1998; prema Dauvergne i Johnson, 2001) na uzorku zatvorenika upisanih u program za obiteljsko nasilje s poviješću obiteljskog nasilja, više od polovice (56%) izjavilo je da su svjedočili nekom obliku nasilja kao djeca. Za razliku od tog istraživanja, Dauvergne i Johnson (2001) navode kako je Violence Against Woman Survey (VAWS) iz 1993. godine utvrđeno da su muškarci koji su svjedočili fizičkim zlostavljanjima njihovih majki od strane očeva imali tri puta veću vjerojatnost da će biti nasilni prema vlastitim ženama nego muškarci koji su odrasli u domovima bez nasilja. Također je dokazana znatno veća vjerojatnost nanošenja ozbiljnijih i ponovljenih napada na svoje žene. S druge strane, žene koje su promatrale napade na njihove majke, bile su izložene višim stopama nasilne viktimizacije vlastitih muževa u odrasloj dobi što ukazuje na to kako su i one stekle određena uvjerenja o adekvatnosti bračnog nasilja za rješavanje sukoba. Dok je stopa zlostavljanja žena bila viša za muškarce koji su svjedočili nasilju svojih očeva, u ovom istraživanju većina nasilnih muškaraca nije bila izložena nasilju u djetinjstvu. Isto tako, više od polovice muškaraca koji su bili izloženi nasilju u djetinjstvu, nisu bili nasilni prema svojim suprugama. Važno je naglasiti kako iskustvo života u nasilnom domu, može kako potaknuti tako i obeshrabriti korištenje nasilja u vlastitom partnerskom odnosu (Dauvergne i Johnson, 2001). Iako je u većini navedenih istraživanja dokazana povezanost između svjedočenja supružničkom nasilju u djetinjstvu i korištenja nasilnih obrazaca kasnije u životu, ne možemo govoriti o uzročno-posljedičnom odnosu između rane izloženosti nasilju i ponavljanju istog ponašanja u odrasloj dobi. Budući da je ponašanje komponenta koja ovisi o brojnim rizičnim i zaštitnim čimbenicima, ne samo u obiteljskom, već i širem okruženju, kao i osobnim te

biološkim faktorima, važno je sagledati još jedan konstrukt koji je u interakciji i s iskustvom u djetinjstvu i s ponašanjem pojedinca. Riječ je o percepciji idealnih rodnih uloga.

1.4. IDEALNE RODNE ULOGE

Utjecajnost obitelji u kojoj se djeca (u skladu s perspektivom teorije socijalnog učenja) identificiraju sa svojim roditeljima (modelima) prema kojima kreiraju svoje ponašanje, ali i vrijednosti, razmišljanja i stavove, objašnjava povezanost stavova roditelja sa stavovima djece. Za početak, bitno je definirati stav i njegove komponente. U suvremenoj socijalnoj psihologiji, stav se definira kao vrednovanje ljudi, predmeta ili ideja (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Prema Hrvatskoj enciklopediji (2024), stav se sastoji od tri komponente: emocionalne sastavnice, koju čine emocionalne reakcije prema objektu stava (npr. drugoj osobi ili društvenom pitanju), spoznajne sastavnice, koju čine misli i vjerovanja o objektu stava i ponašajne sastavnice koju čine postupci ili vidljivo ponašanje prema objektu. Ono na što nam ukazuju ove sastavnice stava i teorija socijalnog učenja jest to kako smo od djetinjstva okruženi mislima, vjerovanjima, emocijama i ponašanjem svojih modela. Prema Banduri (1969) identifikacija se odnosi na proces u kojem osoba (u ovom slučaju dijete) oblikuje svoje misli, osjećaje ili postupke prema drugoj osobi koja služi kao model te će na taj način oblikovati svoje stavove općenito, ali isto tako i stavove prema rodnim ulogama. Stavovi prema rodnim ulogama odnose se na vjerovanja koja ljudi imaju o primjerenim ulogama i obvezama žena i muškaraca (Frieze i sur., 2003).

Kako su roditelji najčešće muškarac i žena, razlikuju se po spolu te oni sami preuzimaju određene uloge u odnosu i obitelji koje su transparentne i drugim članovima obitelji. Ovisno o njihovim preferencijama, vrijednostima i osobnim stavovima, djelovat će i ponašati se na određen način. Tako Eagly i Wood (1999) u društveno strukturalnoj perspektivi, kao temeljni uzrok spolno diferenciranog ponašanja navode podređenost muškaraca i žena različitim ulogama. Odrednice raspodjele muškaraca i žena u određene uloge su brojne i uključuju biološke karakteristike žena i muškaraca, o kojima ćemo više u nastavku.

Kako bismo mogli definirati rodne uloge, započet ćemo s definiranjem roda. Rod je, prema definiciji Vijeća Europe društveno konstruirana definicija spola. To predstavlja društveno oblikovanje biološkog spola, određeno percepcijom zadataka, aktivnosti i uloga koje se pripisuju muškarcima i ženama unutar društva, kako u javnom, tako i u privatnom životu. Rod je kulturološki specifična definicija koja se odnosi na žene i muškarce, a koja se može mijenjati s vremenom i u različitim kontekstima. Konstrukcija i reproduciranje roda odvija se na

individualnoj kao i društvenoj razini. Uz to, rod nije samo društveno konstruirana definicija žena i muškaraca, već i definicija odnosa između tih dviju skupina (Lithander, 2000).

Idealne rodne uloge, prema Jugović (2004) predstavljaju uvjerenja koja odražavaju preferencije i želje osobe u vezi s rodnom jednakosti. S druge strane, ostvarene rodne uloge obuhvaćaju ponašanja, obveze, prava i mogućnosti muškaraca i žena koje odražavaju njihov osobni doživljaj (ne)jednakosti u svakodnevnom životu (Jugović, 2004). U ovom radu istražit ćemo idealne rodne uloge sudionika, a ne ono što smatraju da društvo postavlja kao ideal. Idealne rodne uloge su uvjerenja koja reflektiraju preferencije i želje osobe vezane uz rodnost (Jugović, 2004). Isto tako, naglašavamo kako mjerimo idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima i idealne rodne uloge u partnerskim odnosima. Iz tog razloga, istaknut ćemo one podjele i uloge koje se najviše odnose na ta dva aspekta rodni uloga.

Rodne uloge usko su povezane s rodnim stereotipima koji se odnose na specifična uvjerenja o karakteristikama koje su tipične za žene ili muškarce, poput vjerovanja o fizičkim karakteristikama, osobinama ličnosti, poslovnim preferencijama ili emocionalnim predispozicijama žena i muškaraca. Rodni stereotipi često ne podrazumijevaju samo uvjerenja o tome kakvi su muškarci i žene, već i kakvi bi trebali biti (Deaux i LaFrance, 1998; prema Jugović, 2004). Rodno tipizirana uvjerenja i očekivanja ukorijenjena su u pretpostavkama da muškarci imaju pravo kontrolirati žene i dominirati njima. Mogu se manifestirati u tradicionalnim vjerovanjima o ulogama unutar obitelji i romantičnim odnosima (Koss i sur., 1994; prema Lichter i McCloskey 2004.).

Nadalje, rodne uloge su ona ponašanja i stavovi koje šira kultura propisuje i dodjeljuje muškarcima i ženama isključivo na temelju spola. Tradicionalne rodne uloge diktiraju "područja stručnosti" u kojima muškarci ili žene prevladavaju: muškarci imaju moć u vanjskom svijetu, a žene imaju moć u domu, te su prvenstveno odgovorne za dom i njegovo funkcioniranje, djecu i održavanje odnosa. Muškarci, odgovorni za financijsku potporu obitelji, razvijaju vrijednije resurse moći zarađivanja i prestiža; ova moć, u kombinaciji s njihovim tradicionalnim patrijarhalnim položajem autoriteta, omogućuje im izuzeće od mnogih odgovornosti u vezi i svakodnevnog održavanja obitelji i doma (Scanzoni, 1982). Kada se muževa karijera smatra primarnom i važnijom od karijere njegove žene, njegov položaj većeg utjecaja u svim područjima obiteljskog života dopušta da se njegovo vrijeme na poslu smatra radnim vremenom za obitelj i time mu dopušta da izbjegne jednaku uključenost u poslove vezane za kućanstvo. S druge strane, ženina karijera ne smatra se primarnom, tako da joj nije

dopušteno gledati na vrijeme provedeno na poslu kao na doprinos obitelji na isti način kao i njezinu suprugu i nije izuzeta od angažmana u rodno vezanom kućanskom poslu. Čak i danas, kada je 61,2% žena zaposleno izvan kuće, vjerojatnije je da će se “njegova” karijera smatrati primarnom karijerom. Nasuprot tome, “njezina” karijera se smatra nižim statusom, čak i kada nije niže statusna karijera na tržištu zanimanja (Steil, 1997; prema Bartley, Blanton i Gilliard, 2005).

Društveno strukturalna perspektiva Eagly i Wooda (1999) koju smo ranije spomenuli, govori o postojanju različitih društvenih očekivanja od žena i muškaraca te o razlikama u njihovom socijalnom statusu i moći. Tradicionalne rodne uloge navode da je žena ta koja se mora brinuti o djeci i kućanstvu, a muškarac o zarađivanju za obitelj. Prilagodba muškaraca na rodne uloge uključuje veću moć i status koji rezultiraju dominantnijim ponašanjem, a podređivanje žena tradicionalnim rodnim ulogama rezultira manjom moći i statusom (Ridgeway, 1992). Glavne dimenzije kojima se karakteriziraju rodne uloge bilo tradicionalne ili egalitarne, jesu moć i status.

Društveni status predstavlja vrednovanje pojedinca ili grupe unutar određene zajednice ili grupe, pri čemu se osobe višeg statusa doživljavaju kao superiornije i sposobnije u odnosu na one nižeg statusa. Kriteriji na kojima se temelji hijerarhija statusa ovise o trenutnim društvenim vrijednostima, i variraju kroz različite povijesne epohe i kulture. Rod često ide ruku pod ruku sa statusom, pri čemu se uloga zaposlenog hranitelja obitelji obično smatra višeg statusa od uloge nezaposlene domaćice (Eagly, 1987).

Moć se odnosi na stvarnu kontrolu koju jedna osoba ili grupa imaju nad resursima i prihodima drugih (Ragins i Sundstorm, 1989). Iako istraživanja pokazuju da muškarci izražavaju veću potrebu za moći, Stewart i Winter (1976; prema Jugović, 2004) otkrili su da se ta potreba može potaknuti kod žena istim metodama koje se koriste za povećanje potrebe za moći kod muškaraca (Deaux i LaFrance, 1998; prema Jugović, 2004).

Što se tiče istraživanja koja su se bavila ispitivanjem rodnih uloga, istaknut ćemo istraživanje Frieze i sur. iz 2003. godine. Istraživanje se provodilo u trima državama – Sjedinjenim Američkim Državama, Sloveniji i Hrvatskoj. Ispitali su egalitarnost stavova među studentima i stavova prema nasilju nad ženama. Rezultati su pokazali kako hrvatski studenti imaju najmanje egalitarne stavove naspram studenata iz preostalih dviju država, a muškarci su generalno, u svakoj državi, imali manje egalitarne stavove i pozitivnije stavove o nasilju nad ženama od žena.

1.4.1. Tradicionalne i egalitarne rodne uloge kao rizik za počinjenje nasilja

Tradicionalna rodna uvjerenja mogu djelovati kao obrazac za uspostavljanje odnosa u partnerskim vezama, podržavajući mušku dominaciju i stavljajući žene u položaj rizika da budu žrtve nasilja (Bem, 1993; prema Lichter i McCloskey 2004). Nekoliko studija o seksualnom nasilju pokazalo je da je naklonjenost tradicionalnim uvjerenjima o rodnim ulogama i prihvaćanje mitova o silovanju pozitivno povezano sa seksualnom agresijom kod muškaraca (Malamuth i sur., 1991). Ajduković i Ručević (2009) navode kako tradicionalni stereotipi o muško-ženskim ulogama mogu biti jedan od značajnih važnih čimbenika nasilja u vezi. U istraživanju provedenom 2004. godine u srednjim školama sudjelovalo je 612 mladih: 41% mladića i 59% djevojaka u dobi od 16 do 19 godina, prikupljene su spoznaje o rodnim stereotipima koji su, kao što je prethodno navedeno, značajan prediktor nasilja u vezama mladih. Vezano uz stereotipe o rodnim ulogama izdvajamo one koji predstavljaju rizik za nasilje u vezi: 21% mladića i 3% djevojaka izjavljuje da se od djevojke očekuje da pristane na seks s dečkom koji je potrošio poprilično novca tijekom zajedničkog izlaska, 28% mladića i 8% djevojaka vjeruje da žene kada kažu NE, misle DA, 51% mladića i 31% djevojaka smatra da žena treba paziti da ne izaziva muškarca.

Nadalje, studija koju su proveli Lichter i McCloskey (2004) među rijetkim je longitudinalnim istraživanjima o tome kako izloženost bračnom nasilju u djetinjstvu utječe na nasilje u mladenačkim vezama. Iako nisu našli direktnu povezanost između izloženosti nasilju u djetinjstvu i nasilju u mladenačkim vezama, u mogućnosti su bili ispitati utjecaj odrastanja u bračno nasilnom kućanstvu na formiranje uvjerenja ili stavova o rodnim ulogama tijekom adolescencije. Proučavali su tri različite vrste rodno utemeljenih uvjerenja: (a) tradicionalna uvjerenja o obiteljskim ulogama i poslu; (b) tradicionalne stavove o ljubavnim vezama; i (c) stavove koji podržavaju korištenje fizičkog nasilja od strane muškarca nad ženskom partnericom. Svaka od te tri vrste, bila je povezana s nasiljem u mladenačkim vezama. Testirali su i je li izloženost nasilju u djetinjstvu povećala rizik od usvajanja rodno tipiziranih stavova. Zaključili su kako odrastanje u nasilnom domu ne mora nužno dovesti do razvoja tradicionalnih patrijarhalnih uvjerenja o ulogama u muško ženskim odnosima. S druge strane, djeca koja su tijekom djetinjstva bila izložena bračnom nasilju vjerojatnije će razviti stavove koji podržavaju korištenje fizičkih taktika kontrole u vezama. Isto tako, dječaci koji su bili izloženi bračnom nasilju, su više nego djevojčice prihvatili tradicionalna uvjerenja o obiteljskim ulogama i tradicionalne uloge u partnerskim odnosima (Lichter i McCloskey, 2004).

Nekoliko je studija otkrilo da svjedočenje ili doživljavanje nasilja u djetinjstvu povećava rizik za stavove koji opravdavaju nasilje u partnerskim odnosima tijekom adolescencije (Foo i Margolin, 1995). Tako su npr. Foshee i suradnici (1999) otkrili da su djevojke koje su svjedočile nasilju roditelja u djetinjstvu imale prihvaćajuće stavove o nasilju u vezama. U istoj studiji dječaci koji su bili doživjeli neki oblik nasilja između roditelja, također su imali izraženije stavove o prihvatljivosti nasilja u vezama. U drugoj studiji, Reitzel-Jaffee i Wolfe (2001) ispitivali su povezanost između doživljenog nasilja u primarnoj obitelji i negativnih uvjerenja o rodnom i međuljudskom nasilju. Ta uvjerenja su uključivala četiri varijable: stavove prema ženama, prihvaćanje međuljudskog nasilja, stavove o silovanju i kontradiktorna seksualna uvjerenja. Nalazi su pokazali da nasilje u biološkoj obitelji kod muškaraca predviđa zlostavljanje u njihovim vlastitim vezama i predviđa razvoj negativnih uvjerenja o rodnom i međuljudskom nasilju.

Egalitarizam rodni uloga, odnosno stavovi koji omogućuju da se prema drugoj osobi ponaša neovisno o spolu te druge osobe (Beere i sur., 1984.), identificiran je kao doprinos jednakosti u braku. Nekoliko je istraživača ispitivalo odnos između nasilja u braku i egalitarizma rodni uloga. Coleman (1980), Bernard i Bernard (1984), Bernard i sur. (1985) i Sonkin (1985) otkrili su da su muškarci koji zlostavljaju svoje supružnice manje egalitarni i više tradicionalni u odnosu na one koji ih ne zlostavljaju. (Beere i sur., 1984.)

Iako većina istraživanja pokazuje kako za muškarce s tradicionalnim ulogama postoji veća vjerojatnost da budu nasilni prema svojoj partnerici, pronalazimo i istraživanja koja pokazuju drugačije rezultate. Hotaling i Sugarman (1986; prema Stith i Farley, 1993) izvijestili su da su samo dvije od osam studija koje su ispitivale povezanost između egalitarizma rodni uloga i bračnog nasilja pokazale da su zlostavljači imali tradicionalnije stavove o rodni ulogama nego oni koji ne zlostavljaju. Međutim, Crossman i sur. (1990; prema Stith i Farley, 1993) primijetili su da iako blaže nasilje nije povezano s razinom egalitarizma rodni uloga, ozbiljno nasilje je povezano. Budući da je u tom istraživanju korištena mjera teškog nasilja kao zavisna varijabla, Stith i Farley (1993) su ispitali povezanost između rodni uloga i teškog nasilja te su rezultati njihova istraživanja pokazali kako je razina egalitarizma rodni uloga negativno povezana s razinom teškog nasilja. Iz svega navedenog jasno je kako ovo područje zahtjeva dodatna istraživanja kako bismo objasnili na koji način iskustva roditeljskog funkcioniranja u djetinjstvu djeluju na idealne rodne uloge, a onda i na ponašanje u vlastitim odnosima. No, čini se da u pojašnjenju tih složenih odnosa ne smijemo zaboraviti na obilježja ličnosti. Osobina ličnosti koja bi u tom odnosu mogla imati značajnu ulogu jer se usko veže uz tradicionalne

rodne uloge je dominacija. U poglavlju koje slijedi prikazane su dosadašnje spoznaje vezane uz dominaciju kao osobinu ličnosti, njene karakteristike, konceptualizaciju i perspektive koje omogućuju razumijevanje dominacije kao i načine na koje se dominacija percipira u odnosima i društvu.

1.5. DOMINACIJA

Dominacija kao osobina ličnosti uključuje sklonost ponašanju na asertivan, snažan i samouvjeren način (Buss i Craik, 1980).

Kako pokazuje istraživanje, pojedinci s višom dominacijom imaju tendenciju postići veći utjecaj u grupama nego ostali - govore više, imaju veću kontrolu nad grupnim procesima i nesrazmjerno utječu na grupne odluke (Judge i sur., 2002). Na primjer, meta-analiza koju su proveli Lord, De Vader i Alliger, 1986 (prema Anderson i Kilduff, 2009) pokazala je kako su visokodominantni pojedinci asertivni i motivirani za vodstvo i tako preuzimaju kontrolu kroz snagu njihove osobnosti. U istraživanju Anderson i Kilduff (2009) dokazuju kako dominantni pojedinci postižu utjecaj jer se drugima čine kompetentnima, čak i kada zapravo nemaju kompetencije. Nadalje, jedno istraživanje pokazalo je kako dominantni pojedinci postižu utjecaj pokazivanjem samopouzdanja i prividne sposobnosti, a ne nasilnim ponašanjem i zastrašivanjem (Ridgeway, 1987).

U istraživanju procjene agresivnosti, koje su proveli Dinić, Mitrović i Smederevac (2014), ispitivali su određene osobine ličnosti koje su sklonije određenoj vrsti agresije. Rezultati istraživanja su pokazali kako su osobe koje postižu visoke rezultate na skali dominacije, sklone nametati drugima svoje mišljenje, voditi glavnu riječ u razgovoru, pokretati i voditi rasprave sve dok drugi ne prihvate njihovo mišljenje. Agresivni oblik ponašanja povezan s dominacijom je suptilniji oblik izražavanja agresivnih ponašanja prema drugima, koji ne mora podrazumijevati emocionalne reakcije, kao u slučaju bijesa, ali kojeg odlikuje doživljaj nadmoći nad drugima. Ponekad je praćen i doživljajem superiornosti pa se inzistiranje na vlastitim stavovima pod svaku cijenu želi dokazati pozicija moći u odnosu na druge ljude. Dominacija se, također, može dovesti u vezu s proaktivnom agresivnošću koja se povezuje upravo s narcisoidnom slikom o sebi (Orobio de Castro i sur., 2007; prema Dinić, Mitrović i Smederevac, 2014). Dominantne osobe opisuju kao neprijateljske sugovornike, a drugi su skloni izbjegavanju sukoba s njima. Niske rezultate na skali dominacije karakterizira submisivna pozicija koju prati izbjegavanje sukoba s drugima. Osobe koje postižu niske

rezultate nemaju potrebu sebe stavljati u prvi plan i preispitivati stavove i vrijednosti drugih ljudi, te mogu biti ugodni sugovornici (Dinić, Mitrović i Smederevac, 2014).

Jedna od korištenih konceptualizacija dominacije dolazi iz psihološke teorije crta ličnosti. Dominacija se često promatra kao dimenzija osobnosti koja se može mjeriti na kontinuumu od niske do visoke sklonosti ka dominaciji. Prema ovom pristupu, dominacija je relativno stabilna osobina koja utječe na način na koji pojedinac percipira i djeluje u socijalnim interakcijama. U okviru teorije crta ličnosti, dominacija se često povezuje s osobinama poput ekstraverzije i agresivnosti. Na primjer, prema modelu „Velikih pet“ (Big Five), dominacija može biti dijelom dimenzije ekstraverzije, posebno u aspektima poput asertivnosti i traženja socijalne moći (Costa i McCrae, 1999). Osobe koje su visoko na ovoj dimenziji sklone su preuzimanju vodstva, iniciranju socijalnih interakcija i izražavanju svojih stavova na način koji sugerira potrebu za kontrolom ili nadmoći.

U nekim se perspektivama pretpostavlja kako dominacija uzrokuje više nasilja, dok se u drugim perspektivama smatra da nedostatak moći uzrokuje nasilje (Dutton, 1994). Feminističke teorije nude kritičku perspektivu na dominaciju, posebno u kontekstu rodних uloga i moći u društvu. Prema feminističkom pristupu, dominacija se često promatra kao alat patrijarhalnog društva koji održava nejednakost i podređivanje žena. Feminističke teorije naglašavaju kako su rodni odnosi moći društveno konstruirani, te kako su dominacija i nasilje često povezani s održavanjem tih odnosa. Dominacija (ponajprije muškaraca) je prema najčešće feminističkim teorijama, nerijetko spominjani čimbenik rizika za fizičke napade na intimnog partnera (npr. Campbell, 1992.; Coleman i Straus, 1986.; Frieze i McHugh, 1992.; Gelles, 1983.; Koss i sur., 1994.; Stets, 1992.; Yllö, 1984; sve prema Hamby, 1996). Dominacija je možda najuže povezana s feminizmom i feminističkim teorijama o obiteljskom nasilju (Dobash i Dobash, 1979), ali je također primarni konstrukt u brojnim drugim teorijskim modelima partnerskog nasilja. Za razliku od feminističkih teorija koje objašnjavaju dominaciju kao posjedovanje moći nad ženom i podlijevanje agresivnom ponašanju koje smo već ranije objasnili, Dobash i Dobash (1979), napade na suprugu smatraju sustavnim oblikom dominacije i društvene kontrole nad ženama od strane muškaraca. Svi muškarci potencijalno mogu koristiti nasilje kao snažno sredstvo za podređivanje žena. Zlostavljanje žene pojačava ovisnost žena i omogućuje muškarcima da imaju autoritet i kontrolu. Stvarnost dominacije na društvenoj razini najvažniji je čimbenik koji doprinosi i održava zlostavljanje supruge na individualnoj razini. Drugim riječima, održavanje patrijarhata i patrijarhalnih institucija Dobash i Dobash (1979) smatraju

glavnim uzrokom napada na ženu. Napad na ženu uglavnom je nasilje koje ne čine „luđaci“ koji nisu nalik drugim muškarcima, već muškarci koji vjeruju da je patrijarhat njihovo pravo, da im brak daje neograničenu kontrolu nad svojom ženom i da je nasilje prihvatljivo sredstvo uspostavljanje ove kontrole ukoliko je nemaju (Dobash & Dobash, 1979). "Muškarci koji napadaju svoje žene zapravo žive u skladu s kulturnim propisima koji se njeguju u zapadnom društvu - agresivnost, muška dominacija i ženska podređenost - i koriste fizičku silu kao sredstvo nametanja te dominacije" (Dobash i Dobash, 1979, str. 24).

Kakav je odnos dominacije i kvalitete partnerskog odnosa pokušali su objasniti različiti istraživači u okviru svojih istraživačkih pristupa. Kako navode Körner i sur. (2024), iz socio-biološke perspektive, društveni položaj i moć potencijalno koriste partnerskom odnosu jer ove dvije karakteristike dominacije prema ovoj perspektivi, osiguravaju vrijedne resurse. Pretpostavlja se kako su se dominacija i prestiž razvile kao strategije za postizanje visokog statusa i omogućavaju pojedincima genetsku prednost u odnosu na druge tako što povećavaju sposobnost preživljavanja svojih potomaka (Henrich & Gil-White, 2001). Dominantne osobe sposobne su se agresivno natjecati protiv suparnika i tako mogu osigurati opstanak veze. Prestižni pojedinci zbog svojih karakteristika mogu osigurati dobrobit za svoj odnos sklapanjem saveza s drugima koji im mogu pružiti resurse ili pomoći u odvratanju njihovih protivnika (Maner, 2017). Kao posljedica toga, pojedinci visokog položaja (bilo dominantni ili prestižni) mogu biti zadovoljniji s njihovim odnosima nego drugi jer ih i njihov partner može više poštovati zbog svog visokog položaja. Također, može se očekivati da će njihovi partneri biti zadovoljniji odnosom jer vrijednosti i dobrobiti koje osiguravaju osobe visokog položaja mogu učiniti njihove partnere zadovoljnije vezom. Nadalje, opskrbljavanje dobrima može povećati dugoročni potencijal veze. Konačno, dominacija i visoki položaj povezani su s doživljavanjem različitih situacija kao prilika, a ne kao prijetnji (Keltner i sur., 2003) pa se partneri na visokom položaju možda neće osjećati ograničeno u svojim vezama. Prema tome, i dominacija i prestiž mogu biti pozitivno povezani s kvalitetom odnosa, posebno za visoko rangirani član para (Körner i sur., 2024).

Körner i sur. (2024) u svom radu navode i socio-kulturnu perspektivu. Prema ovoj perspektivi zadovoljstvo u vezama može biti djelomično određeno svakim članom para usklađujući se s općim očekivanjima o primjerenom ponašanju. Kao što smo ranije naveli, tradicionalne rodne uloge propisuju muškarcima da budu aktivni, odlučni, ambiciozni, neovisni, agresivni, dominantni, natjecateljski raspoloženi, moćni, odnosno kako navode Körner i sur. (2024) -

visoko dominantni i/ili prestižni. Nasuprot tome, tradicionalni koncepti za ženske rodne uloge određen je zajedništvom, nježnošću, vedrinom, popustljivošću, i skromnošću (Bem, 1974; prema Körner i sur., 2024) ili drugim riječima, niskom dominacijom. Iako je veći egalitarizam u romantičnim odnosima sve više uobičajen u novijim generacijama, opći stereotipi o rodnoj ulozi i dalje ostaju relativno stabilni (Athenstaedt i Alfermann, 2011; prema Schneider, Rentzsch i Schutz, 2022). Pretpostavka ove perspektive je da je dominacija tipičnija za muški rod. Dominacija kod muškaraca, ali ne i kod žena, pozitivno je povezana s kvalitetom veze od strane oba partnera (ispunjavanje stereotipa može povećati sreću u vezi za osobe čije su uloge u skladu s društvenim očekivanjima i stereotipima) (Körner i sur., 2024). Ovo se također odnosi na relativnu percepciju dominacije i prestiža - muškarci koji sebe vide kao dominantnije ili prestižnije, smatraju da bi njihove partnerice trebale biti sretnije od partnerica drugih muškaraca jer su u skladu s tipičnim očekivanjima uloga (Eagly, 1983; prema Körner i sur., 2024).

Treća perspektiva koju ističu Körner i sur. (2024), utemeljena je na osobnosti i sugerira da su skupovi karakteristika osobnosti, emocija i spoznaja tipičnih za dominaciju jako važni. Dominacija je povezana s agresijom i antisocijalnim stavovima (Maner, 2017). Dominantni ljudi se prema Cheng i sur. (2010; prema Körner i sur., 2024) karakteriziraju kao sebični, arogantni, neugodni, i koriste društveno nepoželjne prakse (npr. prijetnje) kako bi drugima nametnuli svoju volju. Stoga je, prema ovoj perspektivi, dominacija štetna za kvalitetu odnosa jer dominantna osoba doživljava negativne emocije, a partner će se osjećati sputanim od strane dominantne osobe.

Nadalje, karakteristika neugodnosti koja je tipična za dominantne ljude (Körner i sur., 2024) negativno je povezana s kvalitetom odnosa partnera (Weidmann i sur., 2017; prema Körner i sur., 2024). Dakle, imati relativno dominantnog partnera (drugim riječima, imati relativno nisku dominaciju u usporedbi s partnerom) može biti povezano s negativnim iskustvima kao što je biti meta agresije i ne moći ispuniti svoje želje u vezi. Dakle, oni koji imaju dominantnije partnere (tj. koji su izjavili da su manje dominantni od partnera) očekuje se da će imati i nižu kvalitetu odnosa od pojedinaca koji smatraju da su dominantniji partneri.

Ho (1998) objašnjava koncept dominacije u vezi koji podrazumijeva dominaciju uloge, s obzirom na to da su ponašanja propisana kulturološkim ulogama. Smatra kako dominacija u vezi iziskuje nadilaženje vlastite osobnosti kako bi pojedinac ispunio zadatke uloge koju bira individualno. S gledišta dominacije u odnosima, identitet nije definiran atributima pojedinca

već ispreplitanjem međuljudskih odnosa u kojima se pojedinac nalazi. Dominacija u vezi, stoga podrazumijeva relacijski identitet, pojam koji se može koristiti za označavanje osobnog identiteta definiranog značajnim međuljudskim odnosima. Isto tako, za ovo objašnjavanje dominacije u vezi, autor naglašava i recipročnost kao jednu od karakteristika. Odnosno, ukoliko postoji univerzalni reciprocitet u odnosu, on je imperativ reguliranju društvenih razmjena. Ukratko, dominacija u vezi, ima primat nad reciprocitetom, međuovisnosti, ograničava individualni izbor i nastoji spriječiti razvoj individualnosti.

Budući da smo naveli kako se dominacija može povezati s tradicionalnim rodnim ulogama, istaknuli karakteristike koje se najčešće vežu uz dominaciju, kao i perspektive koje omogućavaju različite poglede na objašnjenja dominantnih ponašanja u odnosima i društvu, istaknut ćemo i istraživanja koja mogu pružiti teorijski okvir za razumijevanje kako iskustva nasilja u obitelji mogu oblikovati dominantne tendencije kod pojedinaca.

Jedna od najranijih teorija koja povezuje iskustva iz djetinjstva s razvojem dominantnih osobina jest teorija privrženosti Johna Bowlbyja (1969). Bowlby je tvrdio da način na koji dijete razvija privrženost prema svojim roditeljima ili skrbnicima uvelike utječe na njegove kasnije međuljudske odnose. Djeca koja su iskusila nesigurnu privrženost ili nasilje mogu razviti potrebu za kontrolom i dominacijom kao obrambeni mehanizam protiv percipirane nesigurnosti u odnosima. Kada govorimo o prethodnim istraživanjima, poput onih koje su proveli Feldman i Gowen (1998) te Stets i Pirog-Good (1989), također su identificirala povezanost između svjedočenja nasilju u obitelji i kasnije tendencije prema dominantnim ponašanjima. Feldman i Gowen (1998) pokazali su da muškarci koji su odrasli u nasilnim obiteljima češće pokazuju dominantne i kontrolirajuće ponašanje u svojim romantičnim odnosima. Ovo ponašanje često proizlazi iz naučene percepcije da je nasilje legitimna metoda kontrole i rješavanja sukoba.

Stets i Pirog-Good (1989) dodatno su istaknuli da dominacija može imati različite manifestacije, od suptilne kontrole u svakodnevnim interakcijama do otvorenog nasilja. Njihova istraživanja pokazala su da su osobe koje su doživjele nasilje u djetinjstvu sklonije usvajanju rigidnih stavova o rodnim ulogama, što dodatno pojačava njihovu sklonost dominaciji.

1.5.1. Mjerenje dominacije u partnerskom odnosu

Kako je riječ o mjerenju dominacije u odnosu, zadržat ćemo se na konceptu dominacije kojeg Hamby (1996) opisuje kroz određene karakteristike u odnosu. Konceptualizacija dominacije

koju navodi Hamby (1996), dodatno objašnjava vezu između dominacije i partnerskog nasilja. U ovom radu vodit ćemo se ovom konceptualizacijom koja podrazumijeva tri dimenzije dominacije: autoritet, restriktivnost i omalovažavanje.

Hamby (1996) objašnjava dimenziju autoriteta kroz moć odlučivanja. Umjesto da oba partnera u vezi imaju podjednak utjecaj na odluke o vezi, jedan partner ima veću moć odlučivanja. Autoritet najjednostavnije možemo objasniti kroz to da su on ili ona 'glavni' u vezi. Ova dimenzija dominacije najviše je u skladu s postojećim skupom društvenih normi koji se odnose na tradicionalne parove kojima upravljaju muževi, a u suprotnosti je s normom modernog egalitarnog para.

Prema Hamby (1996), restriktivnost također odstupa od egalitarnog koncepta jednakih pojedinaca. Autorica restriktivnost objašnjava tako da jedan partner stvara osjećaj da s pravom može ometati ponašanje drugoga, čak i kada to ponašanje ne uključuje izravno restriktivnog partnera. Tako primjerice, restriktivni partner može braniti svom partneru/svojoj partnerici da provodi vrijeme s određenim osobama ili da idu na određena mjesta.

Treća dimenzija, je dimenzija omalovažavanja. Hamby (1996) navodi kako se ona događa kada jedan partner ne cijeni jednako drugog partnera i ima ukupnu negativnu procjenu njegove ili njezine vrijednosti.

U ovakvoj konceptualizaciji dominacije navedene tri dimenzije predstavljaju čimbenike rizika za partnersko nasilje (uključujući fizičku i psihičku agresiju), ali ne i za nasilje izvan partnerskog odnosa. Uz agresiju partnera, iz hijerarhijskih partnerskih odnosa proizlaze i mnogi drugi nepovoljni ishodi kao što su nesklad u vezi, zlostavljanje djece, nisko samopoštovanje, depresija i slično. Tradicionalni parovi u kojima glavnu ulogu ima muž, predstavljaju primjer odnosa koje karakterizira dominacija, ali takav odnos ne iziskuje univerzalnu agresivnost. I dominacija i agresija tipične su za zlostavljače i obje su povezane s problemima koji se dogode u intimnim odnosima odraslih (Gray-Little i Burks, 1983.; Koss i sur., 1994; sve prema Hamby, 1996).

U literaturi o partnerskom nasilju, većina postojećih mjera dominacije procjenjuje ili autoritet ili restriktivnost. Na primjer, različite verzije Bloodove i Wolfeove ljestvice (1960; prema Hamby, 1996), koje se odnose na moć donošenja odluka, mogu se smatrati mjerama autoriteta. Podaci o povezanosti takvih mjera s partnerskim nasiljem pokazali su različite rezultate (Hotelling i Sugarman, 1986; prema Hamby, 1996). Restriktivnost je najčešće ispitivana u studijama nasilnog ponašanja u udvaranju, koristeći instrumente kao što su Ljestvica

interpersonalne kontrole (Stets i Pirog-Good, 1990; prema Hamby, 1996) i Indeks dominantnosti-posesivnosti (Rouse, 1990; prema Hamby, 1996). U tim je studijama pronađena pozitivna povezanost između dominacije i partnerskog nasilja, što sugerira da bi ova vrsta dominacije mogla biti povezana s nasilnim ponašanjem. To može biti zbog netolerantnosti koja je osobito karakteristična za restriktivne partnere (Hamby, 1996).

Treći oblik dominacije, omalovažavanje, dobio je manje pozornosti u znanstvenoj literaturi, iako je važno proučavati društvene odnose u kojima se osoba uzdiže u odnosu na drugog pojedinca (Wills, 1981; prema Hamby, 1996). Omalovažavanje ne treba miješati s uobičajenim odnosom prema ženama, budući da se odnosi na specifične stavove prema vlastitom partneru i nije nužno specifičan za spol (Hamby, 1996).

U studiji autorice Hamby (1996), primijenjena je nova skala za procjenu sve tri dimenzije dominacije. Jedna važna prednost ove skale je mogućnost stavljanja u odnos različitih dimenzija dominacije s konstruktom kao što je partnersko nasilje. U ovom istraživanju će se ispitati odnos svih triju dimenzija dominacije s iskustvom svjedočenja nasilju među roditeljima/skrbnicima u djetinjstvu i idealnim rodnim ulogama.

2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitati kod studenata odnos doživljenog nasilja među njihovim roditeljima/skrbnicima, vlastite dominacije i stavova o idealnim rodnim ulogama. Iz navedenog cilja proizlaze sljedeći problemi i hipoteze:

PROBLEM 1: Ispitati razlike između studenata i studentica u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji, dominaciji u partnerskom odnosu i idealnim rodnim ulogama.

HIPOTEZA 1: Pretpostavljamo kako ne postoji statistički značajna razlika u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji između studenata i studentica.

HIPOTEZA 2: Pretpostavljamo kako studenti iskazuju višu dominaciju u partnerskom odnosu u odnosu na studentice.

HIPOTEZA 3: Pretpostavljamo kako studentice ženskog spola iskazuju egalitarnije rodne uloge u odnosu na studente.

PROBLEM 2: Ispitati odnos između doživljenog nasilja među roditeljima/skrbnicima i dominacije u partnerskom odnosu studenata.

HIPOTEZA 4: Pretpostavljamo kako postoji pozitivna povezanost između intenziteta doživljenog nasilja tijekom djetinjstva u primarnoj obitelji i dominacije studenata bez obzira na spol. Odnosno, pretpostavljamo kako studenti i studentice koji su doživjeli neki oblik nasilja u primarnoj obitelji iskazuju više rezultate na dimenzijama dominacije.

PROBLEM 3: Ispitati povezanost između dominacije u partnerskom odnosu i idealnih rodnih uloga kod studenata.

HIPOTEZA 5: Pretpostavljamo kako studenti koji su više dominantni u partnerskom odnosu ujedno iskazuju tradicionalnije idealne rodne uloge.

HIPOTEZA 6: Pretpostavljamo kako studentice koje su više dominantne u partnerskom odnosu ujedno iskazuju egalitarnije rodne uloge.

PROBLEM 4: Ispitati povezanost između doživljenog nasilja i idealnih rodnih uloga kod studenata.

HIPOTEZA 6: Pretpostavljamo kako studenti i studentice koji su bili više izloženi nasilju u primarnoj obitelji, imaju tradicionalnije idealne rodne uloge.

3. METODOLOGIJA

3.1. UZORAK

U istraživanju je ukupno sudjelovao $N=301$ ispitanik, od kojih je 205 studentica i 72 studenta, dok njih 24 nije označilo spol prilikom ispunjavanja upitnika. Većina sudionika studenti su sveučilišnih studija (95,3 %), a nekolicina pohađa neki od studija na veleučilištu (4,7 %). U uzorak su uključeni studenti različitih područja, a najzastupljeniji su studenti društvenih (47,5%) znanosti. Nakon toga slijede studenti humanističkih (16,9%), tehničkih znanosti (15,3 %) te studenti biomedicine i zdravstva (9,3%). U manjem postotku su u uzorak uključeni studenti biotehničkih studija (2,3%), interdisciplinarnog područja znanosti (2,7%), prirodnih znanosti (4,3%) i umjetničkog područja (1,7%). Najveći postotak sudionika na drugoj je godini diplomskog (peta godina integriranog) studija (35,9%), a najmanje sudionika trenutno je na prvoj godini prijediplomskog (integriranog) studija (12%). Prosječna dob sudionika istraživanja iznosi $M=22,72$ godina ($SD=2,35$). Raspon dobi sudionika kreće se od 19 do 36 godina. U uzorak smo uključili isključivo osobe koje imaju iskustvo partnerskog odnosa, tj. trenutno su vezi ili su do sada bili u vezi. Od ukupnog uzorka, 63,8% studenata je trenutno u vezi, dok 36,2% trenutno nije u vezi, ali je ranije bio/bila.

3.2. MJERNI INSTRUMENTI

Kako bi se ostvario cilj istraživanja i odgovorilo na postavljene probleme, na uzorku studenata primijenjeni su: Skala dominacije (Hamby, 1996), subskala idealnih uloga aktera međuljudskih odnosa i uloga u društvu uz subskalnu idealnih partnerskih uloga koje su dio Skale idealnih rodnih uloga (Jugović, 2004) te pitanja o svjedočenja nasilju među roditeljima/skrbnicima koja su dio Upitnika viktimizacije R2 (The Juvenile Victimization Questionnaire: 2nd Revision (JVQ-R2), Hamby, Turner i Ormrod, 2011).

3.2.1. Skala dominacije (Hamby, 1996)

Skala dominacije sastoji se s od 32 čestice koje se odnose na različite poglede koji se mogu imati na partnera/partnericu s kojim/om smo u vezi. Skala se sastoji od tri dimenzije: autoritet, restriktivnost i omalovažavanje. Subskala autoriteta sastoji se od 12 čestica, kao što je „Ponekad moram podsjetiti svog partnera/partnericu tko je gazda“, subskala restriktivnosti od 9 čestica, kao što je čestica „Nastojim spriječiti svog/svoju partnera/icu da provodi vrijeme s prijateljima suprotnog spola“ i subskala omalovažavanja od 11 čestica, od kojih je jedna „Moj/a partner/ica nije dovoljno razuman/a da donosi važne odluke“. Sudionici su zamoljeni da procijene na skali Likertovog tipa u kojoj mjeri se slažu sa svakom tvrdnjom. Sudionici su procjene davali na skali od četiri stupnja pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 4 „u

potpunosti se slažem“. U uputi je sudionicima naglašeno da ukoliko su u vezi, prilikom procjene slaganja s tvrdnjama imaju na umu trenutnu vezu. Ukoliko nisu u vezi, pri procjeni su trebali imati na umu svoju posljednju vezu. Ukupni rezultat na subskalama računa se kao prosjek svih čestica koje mjere određenu dimenziju dominacije, a viši rezultat ukazuje na višu dominaciju.

Unutarnja konzistencija tipa Cronbach alpha je zadovoljavajuća za sve subskale dominacije i kreće se od $\alpha=,70$ za subskalnu restriktivnosti, preko $\alpha=,81$ za subskalnu autoritarnosti, do $\alpha=,82$ za subskalnu omalovažavanje.

3.2.2. Subskala idealnih uloga aktera međuljudskih odnosa i uloga u društvu i subskala idealnih partnerskih uloga (Jugović, 2004)

Subskala idealnih uloga aktera međuljudskih odnosa i uloga u društvu te subskala idealnih partnerskih uloga dio su Skale idealnih rodnih uloga (Jugović, 2004). Subskala idealnih uloga aktera međuljudskih odnosa i uloga u društvu sastoji se od 8 čestica, a primjer jedne čestice glasi: „Gore je vidjeti pijanu ženu nego pijanog muškarca“. Subskala idealnih partnerskih uloga sastoji se od 10 čestica, od kojih jedna čestica glasi: „Da bi brak bio uspješan, supruga treba svoje potrebe prilagođavati suprugovima“.

Ove subskale idealnih rodnih uloga pretpostavljaju kako će slaganje s uvjerenjima o muškarcima i ženama u partnerskim odnosima ili društvu, odražavati njihove želje, nade i preferencije za podjelom uloga između žena i muškaraca. U uputi za subskale idealnih rodnih uloga, sudionicima je naglašeno da ne postoji točan odgovor i da se različiti ljudi u manjoj ili većoj mjeri slažu s određenim tvrdnjama. Dakle, od sudionika se tražilo da procjene svoj stupanj slaganja s uvjerenjem o muškarcima i ženama u njihovim partnerskim odnosima ili u društvu općenito. Sudionici su procjene davali na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva pri čemu 1 znači "uopće se ne slažem", a 5 "uglavnom se slažem". Ukupan rezultat računa se kao prosjek odgovora na pojedinoj subskali pri čemu viši rezultat upućuje na rodnu jednakost.

Unutarnja konzistencija tipa Cronbach alpha za subskalnu idealnih partnerskih uloga iznosi $\alpha=,84$, a za subskalnu idealnih uloga aktera međuljudskih odnosa iznosi $\alpha=,76$.

3.2.3. Svjedočenje nasilju među roditeljima/skrbnicima

Pitanja kojima se željelo ispitati svjedočenje nasilju među roditeljima/skrbnicima preuzeta su iz Upitnika viktimizacije (The Juvenile Victimization Questionnaire: 2nd Revision (JVQ-R2), Hamby, Turner i Ormrod, 2011) kreiranog za odrasle. Upitnik viktimizacije uključuje sveobuhvatni skup pitanja o višestrukim oblicima nasilja koji se može koristiti kao

vodič za intervju ili u formi upitnika. Kako bismo izmjerili izloženost sudionika nasilju među svojim roditeljima/skrbnicima, koristili smo samo dio pitanja iz Upitnika viktimizacije i to ona koja se odnose na svjedočenje nasilju među partnerima. Sudionicima smo postavili pitanja vezano za pet oblika nasilja:

1. jedan partner prijeti drugom tako da se činilo da bi ga mogao ozlijediti
2. jedan partner u svađi razbija ili uništava nešto što pripada drugom partneru, udara šakom u zid ili baca nešto
3. jedan partner gura drugog
4. jedan partner udara ili šamara drugog
5. jedan partner šuta, davi ili tuče drugog partnera.

Ukoliko su sudionici označili da su svjedočili nekom od oblika nasilja među roditeljima/skrbnicima, zamoljeni su da procijene koliko puta se takav oblik nasilja dogodio tijekom njihovog djetinjstva (jednom, 2-5 puta, 6-10 puta, 11-20 puta, 20-50 puta, ili više od 50 puta) te tko je bio počinitelj tog oblika nasilja (otac/posvojitelj/očuh/majčin partner, majka/mačeha/posvojiteljica/očeva partnerica, oboje ili nisam siguran/na). Ukoliko su tijekom djetinjstva određenom nasilnom ponašanju svjedočili više puta, navedeno pitanje o počinitelju je prilagođeno tako je glasilo „Tko je bio počinitelj tog oblika nasilja u većini slučajeva?“.

U uputi za ovaj dio anketnog upitnika, sudionicima je naglašeno da ukoliko tijekom djetinjstva sudionici nisu živjeli s roditeljima, već sa skrbnicima ili samo s jednim roditeljem i njegovim/njezinim partnerom/icom, da odgovaraju na postavljena pitanja imajući na umu odnos između skrbnika ili roditelja i njegove/njezina partnerice/partnera.

Kako bismo kvantificirali intenzitet doživljenog nasilja među roditeljima, na temelju učestalosti svjedočenja pojedinim oblicima nasilja koji se kreću od blažeg prema ozbiljnijem, izračunali smo ukupan rezultat učestalosti doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika. Ukupan rezultat izračunat je tako da je sudioniku za svaki doživljeni oblik nasilja, s obzirom na učestalost tog oblika nasilja, dodijeljeno između 1 i 6 bodova (za jednom doživljeno nasilje 1 bod, 2-5 puta – 2 boda, 6-10 puta – 3 boda, 11-20 puta – 4 boda, 20-50 puta – 5 bodova i više od 50 puta – 6 bodova). Ukoliko sudionik nije doživio niti jedan oblik nasilja tijekom djetinjstva, njegov rezultat na toj varijabli iznosi 0. Dakle, ako je netko primjerice svjedočio

10 puta prijetnji među roditeljima/skrbnicima (3 boda) i jednom udaranju (1 bod), onda njegov ukupan rezultat za učestalost svjedočenju nasilja među roditeljima/skrbnicima iznosi 4 boda.

Uz sve navedene mjerne instrumente, sudionicima su na početku ispunjavanja upitnika postavljena pitanja o spolu, dobi, o godini studija, znanstvenom području njihova studija, o vrsti visokog učilišta na kojem studiraju te jesu li trenutno u vezi, a ako jesu, postavljeno im je pitanje o duljini te veze u mjesecima.

3.3. POSTUPAK PRIKUPLJANJA PODATAKA

Prije provedbe istraživanja bilo je zatraženo mišljenje Etičkog povjerenstva Edukacijsko rehabilitacijskog fakulteta o usklađenosti nacrt a istraživanja s etičkim načelima.

Podaci su prikupljeni online putem web aplikacije LimeSurvey. Prikupljanje je trajalo tijekom lipnja 2023. godine. Podaci su se prikupljali online na način da je poveznica s pozivom za sudjelovanje u istraživanju bila podijeljena studentima Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta s molbom da poveznicu prosljede svojim prijateljima i poznanicima koji studiraju. Osim toga, poveznica je bila podijeljena na osobnom Facebook i Instagram profilu istraživačice. Također, bila je zatražena suglasnost administratora neformalnih grupa studenata na društvenim mrežama za dijeljenje poveznice članovima grupe. Obratili smo se administratorima sljedećih grupa: Anketalica – Podijeli svoju anketu, Zagrebačko sveučilište, Sveučilište u Zadru (studenti), Studentski dom „Stjepan Radić“ – „Sava“, Studenti RH, Studentski dom Lašćina, Studentski dom Kampus Rijeka, Šara – studentski dom dr. Ante Starčević, Studentski dom Varaždin, Zdravstveno veleučilište Zagreb, Tehničko veleučilište u Zagrebu, Veleučilište Velika Gorica, Veleučilište u Šibeniku, Veleučilište u Križevcima, Tražim/nudim posao. Od navedenih, šest administratora nisu dopustila objavljivanje na stranici grupe. Sudionici istraživanja su otvaranjem poveznice dobili informacije o svrsi istraživanja, o tome što se od njih očekuje te im je naglašeno kako je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno. Također, bilo im je naglašeno kako iako pristanu sudjelovati u istraživanju, mogu bez ikakvog objašnjenja u bilo kojem trenutku odustati od daljnjeg sudjelovanja. Isto tako, informirani su o tome kako nigdje ne trebaju upisivati svoje ime i prezime te da će se svi podaci obrađivati grupno. Osim toga, sudionike smo informirali da ukoliko ih je sudjelovanje na bilo koji način uznemirilo ili u su imali potrebu za razgovorom, mogu se obratiti određenim udrugama i stručnjacima za pružanje psihološke pomoći te su im ponuđeni brojevi i mail adrese na koje se mogu obratiti. Kako se većina pitanja odnosi na funkcioniranje u partnerskom odnosu ili uvjerenja vezana za partnerski odnos, bilo je nužno da sudionici imaju neko iskustvo partnerskog odnosa, odnosno

da su bili u barem jednoj vezi. Stoga je kriterij isključivanja bio ukoliko sudionici nisu nikada bili u vezi. Sudionicima je postavljeno pitanje „Jeste li u vezi?“ na koje su ponuđeni odgovori bili: a) Jesam b) Nisam, ali sam do sada bio/bila u vezi i c) Nisam i nisam nikada bio/bila u vezi. Sudionicima koji su odgovorili kako trenutno nisu u vezi i nikada nisu bili u vezi je zahvaljeno za sudjelovanje u istraživanju te je tu njihovo sudjelovanje završilo. Dakle, sudionici koji nikada nisu bili u vezi nisu uključeni u uzorak.

3.4. METODE OBRADE PODATAKA

Obrada podataka provedena je u IBM SPSS 26 statističkom paketu. Značajnost odstupanja distribucija od normalne testirana je Kolmogorov-Smirnovljevim testom, a kako sve varijable značajno odstupaju od normalne, prosječne vrijednosti prikazane su kao medijan, a raspršenje rezultata kao totalni raspon. Značajnost razlika u izraženosti rezultata na pojedinim subskalama u ovom uzorku testirana je Wilcoxonovim testom za zavisne uzorke, a značajnost razlika u idealnim rodnim ulogama, dominaciji i doživljenom nasilju među roditeljima/skrbnicima tijekom djetinjstva s obzirom na spol sudionika testirana je Mann-Whitney testom, a povezanosti između varijabli izražene su Spearmanovim koeficijentom korelacije odvojeno za studente i studentice.

4. REZULTATI

U Tablici 1. prikazane su frekvencije odgovora na pitanja vezana za doživljeno nasilje tijekom djetinjstva između roditelja/skrbnika. Sudionici su najčešće doživjeli uništavanje imovine među roditeljima/skrbnicima (33,5%), dok su najrjeđe svjedočili prebijanju (3,4%). Nadalje, sudionici koji su svjedočili određenom obliku nasilja, istom su najčešće prisustvovali 2-5 puta, osim udaranja, kojem je najveći broj sudionika prisustvovao samo jednom. Očevi, odnosno očinske figure, češće su provodili svaki oblik nasilja u usporedbi s majkama, odnosno majčinskim figurama, pri čemu je najveća razlika zabilježena u izricanju prijetnji.

Tablica 1. *Frekvencije (postoci) odgovora na pitanja vezana za svjedočenje nasilju među roditeljima/skrbnicima u primarnoj obitelji (N=301)*

		Oblici nasilja među roditeljima/skrbnicima				
		Prijetnja	Uništavanje	Guranje	Udaranje	Prebijanje
Doživljen oblik nasilja	Da	45 (16,9%)	89 (33,5%)	43 (16,2%)	36 (13,5%)	9 (3,4%)
	Ne	221 (83,1%)	177 (66,5%)	222 (83,8%)	230 (86,5%)	257 (96,6%)
Učestalost doživlj. nasilja	Jednom	10 (22,2%)	23 (25,8%)	11 (30,6%)	17 (47,2%)	3 (33,3%)
	2 - 5 puta	17 (37,8%)	42 (47,2%)	15 (41,7%)	10 (27,8%)	4 (44,4%)
	6 - 10 puta	10 (22,2%)	13 (14,6%)	6 (16,7%)	5 (13,9%)	0 (0,0%)
	11- 20 puta	4 (8,9%)	5 (5,6%)	2 (5,6%)	1 (2,8%)	0 (0,0%)
	20 - 50 puta	2 (4,4%)	2 (2,2%)	2 (5,6%)	2 (5,6%)	2 (22,2%)
	više od 50 puta	2 (4,4%)	4 (4,5%)	0 (0,0%)	1 (2,8%)	0 (0,0%)
Počinitelj nasilja	Otac/ očinska figura	32 (71,1%)	62 (69,7%)	19 (52,8%)	17 (50,0%)	5 (55,6%)
	Majka/ majčinska figura	2 (4,4%)	11 (12,4%)	6 (16,7%)	10 (29,4%)	2 (22,2%)
	Oboje	8 (17,8%)	11 (12,4%)	9 (25,0%)	6 (17,6%)	2 (22,2%)
	Nisam siguran/na	3 (6,7%)	5 (5,6%)	2 (5,6%)	1 (2,9%)	0 (0,0%)

U tablici 2. prikazane su prosječne vrijednosti i raspon ukupnih rezultata na subskalama idealnih rodnih uloga, dominacije te učestalosti doživljenog nasilja među roditeljima/skrbnicima u primarnoj obitelji. Može se primijetiti kako sudionici na subskali idealnih partnerskih uloga postižu statistički značajno viši rezultat u odnosu na subskalu međuljudskih odnosa ($Z=-11,25$; $p<,01$), što znači da je sudionicima prihvatljivija rodna jednakost s njihovim partnerom/partnericom, nego u društvu općenito.

Tablica 2. *Rezultati deskriptivne analize rezultata na subskalama idealnih rodnih uloga, dominacije te učestalosti doživljenog nasilja među roditeljima/skrbnicima u primarnoj obitelji*

	<i>C</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>TR</i>	KS test
Idealne rodne uloge					
Partnerske uloge	4,40	1,90	5,00	3,10	0,14**
Međuljudski odnosi	4,00	2,13	5,00	2,88	0,10**
Dominacija					
Autoritet	1,50	1,00	3,42	2,42	0,12**
Omalovažavanje	1,36	1,00	3,45	2,45	0,06*
Restriktivnost	2,44	1,11	3,56	2,44	0,15**
Učestalost doživljenog nasilja u obitelji	0,00	0,00	27,00	27,00	0,04**

*Legenda: C – medijan; TR – totalni raspon, KS – Kolmogorov-Smirnovljen test; * $p<,05$; ** $p<,01$*

Što se tiče rezultata na subskalama dominacije, sudionici postižu najviše rezultate na subskali restriktivnosti ($Z=-13,54$; $p<,01$; $Z=-13,57$; $p<,01$), dok na subskali omalovažavanja postižu najniže rezultate ($Z=-4,58$; $p<,01$). Navedeni rezultati pokazuju kako su sudionici ovog istraživanja skloniji ograničavati svog partnera/svoji partnericu nego namatati autoritet u vezi ili pak negativno procjenjivati vrijednost svog partnera/svoje partnerice. Kada je riječ o doživljenom nasilju u obitelji, medijan pokazuje kako većina sudionika (53,8%) nije doživjela nijedan oblik nasilja između roditelja/skrbnika tijekom svog djetinjstva.

Tablica 3. Razlike u idealnim rodnim ulogama, dominaciji i učestalosti doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika u primarnoj obitelji.

Varijabla	Mann-Whitney U	Spol			
		Žene		Muškarci	
		N	A.S.R.	N	A.S.R.
Idealne rodne uloge					
Partnerske uloge	3247,00**	205	159,16	72	81,60
Međuljudski odnosi	2780,50**	205	160,44	71	75,16
Dominacija					
Autoritet	4215,00**	189	117,30	62	152,52
Omalovažvanje	4609,50*	189	119,39	61	144,43
Restriktivnost	5748,50	189	125,42	61	125,76
Učestalost doživljenog nasilja u obitelji	5289,00	180	119,88	59	120,36

Legenda: A.S.R. - Aritmetička sredina rangova - * $p < ,05$; ** $p < ,01$

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati razlike između studenata i studentica u idealnim rodnim ulogama, dominaciji i učestalosti doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika tijekom svog djetinjstva. Pretpostavili smo kako ne postoji statistički značajna razlika u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji te kako postoje razlike u dominaciji i idealnim rodnim ulogama između studenata i studentica. Razlike su testirane Mann-Whitney neparametrijskim statističkim testom. Tablica 3 prikazuje razlike u idealnim rodnim ulogama, dominaciji i učestalosti doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika u primarnoj obitelji pri čemu su značajne razlike s obzirom na spol pronađene u obje dimenzije idealnih rodnih uloga (idealnim partnerskim ulogama i idealnoj ulozi aktera međuljudskih odnosa) te u autoritetu i omalovažavanju. Značajne spolne razlike nisu pronađene u restriktivnosti i učestalosti doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika. Rezultati su pokazali kako žene češće zagovaraju jednakost rodova u partnerskim ulogama i međuljudskim odnosima, odnosno možemo reći kako zastupaju egalitarnije rodne uloge od muškaraca. Što se tiče autoriteta i omalovažavanja u partnerskom odnosu, muškarci postižu značajno više rezultate od žena. Dobiveni rezultati potvrdili su postavljene hipoteze o nepostojanju razlika u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji te postojanju razlika u dominaciji i idealnim rodnim ulogama između studenata i studentica.

Drugi problem istraživanja bio je ispitati odnos između doživljenog nasilja među roditeljima i dominacije studenata, pri čemu se očekivalo kako će studenti koji su doživjeli neki oblik nasilja u primarnoj obitelji iskazati više rezultate na skali dominacije. Fokus trećeg problema bio je

ispitati povezanost između dominacije i idealnih rodni uloga kod studenata. Pretpostavili smo kako studenti koji su više dominantni u partnerskom odnosu ujedno iskazuju tradicionalnije idealne rodne uloge. Isto tako, pretpostavljili smo kako studentice koje su više dominantne u partnerskom odnosu ujedno iskazuju egalitarnije rodne uloge.

Četvrti problem istraživanja bio je ispitati povezanost između doživljenog nasilja i rodni uloga kod studenata, a očekivalo se kako će studenti koji su doživjeli neki oblik nasilja u primarnoj obitelji, imati tradicionalnije rodne uloge.

S obzirom kako prema nekim hipotezama očekujemo različite odnose među varijablama s obzirom na spol studenata, korelacije između varijabli u ovom istraživanju računane su odvojeno za muškarce i žene.

Tablica 4. Spearmanov koeficijent korelacije između idealnih rodni uloga, dominacije i učestalosti doživljenog nasilja kod studentica

	1	2	3	4	5	6
1. Ukupno doživljeno nasilje među roditeljima	-	,04	,08	-,01	,01	,03
2. Partnerske uloge		-	,62**	-,27**	-,41**	-,17*
3. Međuljudski odnosi			-	-,25**	-,40**	-,13
4. Autoritet				-	,26**	,52**
5. Restriktivnost					-	,11
6. Omalovažavanje						-

Napomena.: * $p < 0,01$; ** $p < 0,05$

U tablici 4 prikazane su Spearmanovi koeficijenti korelacije varijabli kod studentica. Što se tiče doživljenog nasilja u obitelji, ono nije povezano sa subskalama idealnih rodni uloga niti sa subskalama dominacije. Idealne rodne uloge u partnerskim odnosima povezane su s idealnom ulogom aktera međuljudskih odnosa te negativno s autoritetom, restriktivnošću i omalovažavanjem, što znači da studentice koje zagovaraju jednakost rodni uloga u partnerskim odnosima, odnosno imaju egalitarnije stavove, isto čine i u međuljudskim odnosima te pokazuju niže razine autoriteta, restriktivnosti i omalovažavanja svog partnera. Idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima također negativno koreliraju s autoritetom i restriktivnošću, no za razliku od idealnih partnerskih uloga, nisu značajno povezane s omalovažavanjem. Kada sagledamo povezanosti između dimenzija dominacije, autoritet je pozitivno povezan s restriktivnošću i omalovažavanjem, pri čemu je povezanost s

omalovažavanjem snažnija. Omalovažavanje nije povezano s preostale dvije dimenzije dominacije.

Tablica 5. Spearmanov koeficijent korelacije između idealnih rodni uloga, dominacije i učestalosti doživljenog nasilja kod studenata

	1	2	3	4	5	6
1. Ukupno doživljeno nasilje među roditeljima	-	,04	,02	,07	,01	.15
2. Partnerske uloge		-	,83**	-,64**	-,33**	-,38**
3. Međuljudski odnosi			-	-,51**	-,38**	-,07
4. Autoritet				-	,28*	,40**
5. Restriktivnost					-	,07
6. Omalovažavanje						-

Napomena: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

U tablici 5 prikazani su Spearmanovi koeficijenti korelacije između varijabli kod muških sudionika. Doživljeno nasilje u primarnoj obitelji nije značajno povezano niti s jednom drugom varijablom. Što se tiče idealnih rodni uloga u partnerskim odnosima, one su pozitivno povezane s idealnom ulogom aktera međuljudskih odnosa te negativno s autoritetom, restriktivnošću i omalovažavanjem. Pritom je povezanost s restriktivnosti i omalovažavanjem nešto niža nego s preostale dvije varijable koje su visoko povezane s idealnim partnerskim ulogama. To znači da studenti koji zagovaraju jednakost rodni uloga u partnerskim odnosima, također zagovaraju egalitarnost u međuljudskim odnosima, dok istovremeno pokazuju niže razine autoriteta, restriktivnosti i omalovažavanja prema partnerici. Idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima pokazuju sličan obrazac kao i idealne partnerske uloge, te su negativno povezane s autoritetom i restriktivnošću, no povezanost s omalovažavanjem nije statistički značajna. Kod povezanosti dimenzija dominacije, autoritet je pozitivno povezan s restriktivnošću i omalovažavanjem, pri čemu studenti koji pokazuju višu razinu autoriteta, također pokazuju višu razinu restriktivnosti i sklonosti omalovažavanju. Restriktivnost i omalovažavanje, nisu značajno povezani kod muških sudionika.

S obzirom na to da doživljeno nasilje u primarnoj obitelji nije značajno povezano s ostalim varijablama, hipoteze drugog i četvrtog istraživačkog problema, prema kojima smo pretpostavljali da će studenti koji su iskusili neki oblik nasilja u primarnoj obitelji postići više rezultate na skali dominacije te da će imati tradicionalnije rodne uloge, nisu potvrđene.

Hipoteze trećeg istraživačkog problema, prema kojima je pretpostavljeno kako će studenti koji su dominantniji u partnerskim odnosima iskazivati tradicionalnije rodne uloge, dok smo za studentice pretpostavili kako će one koje imaju izraženiju dominaciju u partnerskim odnosima ujedno iskazivati egalitarnije rodne uloge. Naime, rezultati su pokazali kako su i kod studentica i kod studenata, idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima i partnerskim odnosima negativno povezane s autoritetom i restriktivnošću. Kod studentica i studenata su idealne partnerske uloge značajno negativno povezane s omalovažavanjem, trećom subskalom skale dominacije. Rezultati ukazuju kako, bez obzira na spol, kod sudionika s višom dominacijom ujedno su izraženije i tradicionalne rodne uloge u partnerskim odnosima.

5. RASPRAVA

U ovom istraživačkom radu, analizirali smo složeni odnos između doživljenog nasilja unutar primarne obitelji, osobine dominacije u partnerskim odnosima i stavova o idealnim rodnim ulogama kod studenata. Rezultati našeg istraživanja pružaju značajne uvide u to kakav je odnos ranih životnih uvjeta, konkretno onih obilježeni obiteljskim nasiljem i osobnosti s kasnijim stavovima pojedinaca vezanim za idealne rodne uloge. U ovom dijelu rada, dublje ćemo analizirati rezultate istraživanja, usporediti ih s postojećim teorijama i rezultatima istraživanja, te raspravljati o njihovim implikacijama za buduća istraživanja, prevenciju nasilja te ograničenjima i prednostima ovog istraživanja.

Prema Haralambosu i Holbornu (2002), primarna socijalizacija odvija se tijekom djetinjstva unutar obitelji, gdje djeca uče temeljne obrasce ponašanja i društvene norme kroz interakciju s roditeljima i drugim članovima obitelji. Ova socijalizacija služi kao temelj za razvoj individue, koji se nastavlja tijekom njihovog života. Iz ove perspektive, proučavanje obiteljskih karakteristika nije samo važno, već i nužno za razumijevanje korijena mnogih socijalnih problema s kojima se pojedinci suočavaju.

U ovoj raspravi također se ukazuje na ulogu obitelji kao stvaratelja identiteta. Kao što Hilić (2005) ističe, obitelj oblikuje osjećaj sigurnosti kod djeteta, što je bitan preduvjet za pozitivan razvoj ličnosti. Stabilna emocionalna veza između roditelja i djece stvara uvjete za adekvatan emocionalni i društveni razvoj. S druge strane, negativna iskustva i nasilje unutar obitelji mogu imati dugoročne posljedice, a efekti tih trauma često se pretvaraju u obrasce ponašanja i reakcija u odrasloj dobi (Bezinović i Petak, 2001). Obitelj može biti izvor emocionalne sigurnosti i podrške, ili pak izvor stresa i nasilja. U pozitivnim obiteljskim okruženjima, gdje roditelji pružaju ljubav, podršku i stabilnost, djeca razvijaju samopouzdanje i pozitivne međuljudske odnose. S druge strane, obitelji gdje prevladava nasilje često rezultiraju emocionalnim oštećenjima i problemima u razvoju ličnosti kod djece (Vukić, 2009).

Dobivenim deskriptivnim rezultatima, možemo ustanoviti da kada je riječ o doživljenom nasilju u obitelji, medijan pokazuje kako više od pola sudionika nije doživjelo nijedan oblik nasilja između roditelja/skrbnika tijekom svog djetinjstva. Može se činiti kako ne govorimo o alarmantnim podacima kad govorimo o manje od polovice studenata koji su doživjeli nasilje u primarnoj obitelji, no ono što bismo voljeli naglasiti jest to kako se u ovom istraživanju radi o specifičnim oblicima nasilja koje su sudionici doživjeli u djetinjstvu. Budući da se radi o oblicima nasilja koji nisu zanemarivi i minorni, moramo naglasiti važnost nezanemarivanja i

pravodobnog prepoznavanja djece koja su doživjela nasilje između roditelja sa svrhom pružanja adekvatnih intervencija. Među ispitanicima koji su doživjeli neki oblik nasilja, najčešće su doživjeli uništavanje imovine među roditeljima/skrbnicima, zatim prijetnje jednog roditelja/skrbnika prema drugom, nakon toga guranje pa udaranje, a najrjeđe su svjedočili prebijanju. Takvi podaci ukazuju na to kako je najteži oblik fizičkog nasilja, prema ovim podacima najmanje učestao kod sudionika što je i očekivano. Uništavanje imovine prema Zloković (2009) spada u oblik tjelesnog nasilja, dok drugi uvrštavaju uništavanje imovine u oblike prijetnji (Ajduković i Ajduković, 2010), koji su drugi najučestaliji oblici doživljenog nasilja među ispitanicima. Sukladno tomu, možemo govoriti o uništavanju imovine i prijetnjama kao najčešće doživljenim oblicima nasilja između roditelja/skrbnika kod studenata. Nadalje, sudionici koji su svjedočili određenom obliku nasilja, istom su najčešće prisustovali 2-5 puta, osim udaranja, kojem je najveći broj sudionika prisustvovao samo jednom. Također, deskriptivnom analizom rezultata možemo primijetiti kako su u svim oblicima navedenih oblika nasilja, očevi, odnosno očinske figure, češće provodili svaki oblik nasilja u usporedbi s majkama, odnosno majčinskim figurama, pri čemu je najveća razlika zabilježena u izricanju prijetnji. Iako je manje od polovice ispitanika doživjelo nasilje u obitelji, čini se kako očinske figure, imaju veću ulogu u njegovoj provedbi nego majke. Ovaj nalaz zahtijeva daljnja istraživanja kako bismo razumijeli sociokulturne kontekste koji mogu utjecati na razlike u pojavnosti nasilja među spolovima. Isto tako, to ide u prilog percipiranju muškaraca kao onih dominantnijih i u češćem riziku od nasilnog ponašanja. U tradicionalnim društvima, muškarci se percipiraju kao „glave“ obitelji. Njihove uloge uključuju zarađivanje novca, donošenje važnih odluka i kontroliranje obiteljskih resursa. Ova uloga često nosi aspekte autoriteta i dominacije, što može pridonijeti perpetuiranju nasilja u partnerskim odnosima. Mnogi istraživači podupiru ovu ideju i ističu kako tradicionalni muški stereotipi mogu rezultirati ponašanjem koje uključuje agresiju prema ženama (Malamuth i sur., 1991). Za razliku od njih, žene su tradicionalno smatrane odgovornima za brigu o domaćinstvu, djeci i održavanje emocionalne podrške unutar obitelji. Ove uloge često su podložne društvenim normama koje minimiziraju njihovu ekonomsku i političku moć, čime se učvršćuje status rodne nejednakosti. Žene se često potiče na obveze skrbi i brige o obitelji, što ih može smjestiti u poziciju ranjivosti kada je riječ o nasilju i zlostavljanju (Ajduković i Ručević, 2009). Egalitarne rodne uloge, s druge strane, promoviraju ideju ravnopravnosti između spolova. Ovi stavovi usmjereni su na ravnotežu moći gdje se očekuje da oba partnera dijele odgovornosti i donose odluke zajedno. To uključuje ravnotežnu podjelu kućanskih, emocionalnih i financijskih zadataka. Ovaj pristup

odbacuje ideju da je jedan spol superioran drugome i naglašava važnost suradnje i komunikacije (Korner i sur., 2023).

Kada govorimo o idealnim rodnim ulogama, sudionici pokazuju visoke rezultate na subskalama idealnih rodnih uloga, što znači kako sudionici generalno imaju egalitarnije stavove. Iako se idealne rodne uloge sudionika ovog istraživanja mogu generalno tumačiti kao egalitarne, može se primijetiti kako sudionici na subskali idealnih partnerskih uloga postižu statistički značajno viši rezultat u odnosu na subskalu međuljudskih odnosa, što znači da je sudionicima prihvatljivija rodna jednakost s njihovim partnerom/partnericom, nego u društvu općenito. Taj podatak može biti rezultat društvenih očekivanja da se razmišlja o ulogama žena i muškaraca na određeni način, odnosno više podliježe rodnim stereotipima u društvu. Budućim istraživanjima moglo bi se ispitati je li rezultat ove razlike socijalni pritisak, pritisak vršnjaka ili želja za uklapanjem u hrvatski društveni kontekst kojeg sudionici mogu percipirati kao tradicionalni u aspektu rodnih uloga. Isto tako, činjenica da studenti imaju egalitarnije stavove u partnerskim odnosima možemo percipirati kao pozitivan rezultat ukoliko time studenti i studentice ravnopravno gledaju na partnerski odnos i zalažu se za jednaka prava u vezi. Kada govorimo o rezultatima vezanim za dominaciju u partnerskom odnosu, sudionici pokazuju niži autoritet, niže omalovažavanje i nižu restriktivnost. Najviši rezultati primjećeni su na subskali restriktivnosti, a na subskali omalovažavanja postižu najniže rezultate. Navedeni rezultati pokazuju kako su sudionici ovog istraživanja skloniji ograničavati svog partnera/svoju partnericu nego nametati autoritet u vezi ili pak negativno procjenjivati vrijednost svog partnera/svoje partnerice. Moglo bi se reći kako je omalovažavanje najgrublja dimenzija dominacije jer tom karakteristikom, kako navodi Hamby (1996) jedan partner ne cijeni jednako drugog partnera i ima ukupnu negativnu procjenu njegove ili njezine vrijednosti. Takvo mišljenje o partneru ili partnerici može rezultirati nepoštivanjem koje može biti srž izgradnje nezdravog odnosa. Stoga, naglasili bismo kako je nedvojbeno pozitivna spoznaja kako su studenti najmanje skloni ovoj dimenziji dominacije.

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati razlike između studenata i studentica u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji, dominaciji u partnerskom odnosu i idealnim rodnim ulogama. Pretpostavili smo kako ne postoji statistički značajna razlika u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji između studenata i studentica. Dobiveni rezultati potvrdili su postavljenu hipotezu o nepostojanju razlika u doživljenom nasilju u primarnoj obitelji. Ovaj nalaz podržava teoriju socijalnog učenja (Bandura, 1969), prema kojoj su djeca izložena sličnim obrascima

ponašanja bez obzira na spol, što može dovesti do percipiranja nasilja kao normalnog oblika ponašanja u obiteljskom okruženju. Ovaj nalaz potvrđuju i rezultati prethodnih istraživanja, poput onih koje su proveli Brajša Žganec i suradnici (2014), koji također sugeriraju da su oba spola podložna negativnim posljedicama obiteljskog nasilja. Istraživanje Radforda i suradnika (2013) pokazuje da je gotovo 29,5% djece mlađe od 18 godina doživjelo nasilje u svom domu, što naglašava ozbiljnost ovog problema i potrebu za njegovim rješavanjem, bez obzira na spol žrtava.

Drugom hipotezom pretpostavili smo kako studenti iskazuju višu dominaciju u partnerskom odnosu u odnosu na studentice. Kao što smo ranije naveli, rezultati ovog istraživanja pokazali su kako su očinske figure, češće provodile svaki oblik nasilja u usporedbi s majkama. Dominacija se često povezuje s osobinama poput ekstraverzije i agresivnosti, kao što se to povezuje u modelu Velikih pet (engl. Big five), feminističkim teorijama koje spominju dominaciju kao čimbenik rizika za fizičke napade na intimnog partnera koristeći nasilje kao sredstvo za podređivanje žena, a neki povezuju nasilje s nedostatkom moći u partnerskom odnosu. Gledajući na dominaciju kao na karakteristiku tradicionalnih muških stereotipa koji mogu rezultirati nasilnim i agresivnim ponašanjem prema ženama, povežemo dobivene rezultate s ovom pretpostavkom koja očekuje višu dominaciju studenata u partnerskom odnosu u odnosu na studentice. Dobiveni rezultati ukazuju na to kako su muškarci postigli značajno više rezultate na subskalama autoriteta i omalovažavanja, što upućuje na veću sklonost muškaraca dominaciji u odnosima. Značajne spolne razlike nisu potvrđene na subskali restriktivnosti, što znači da su i muškarci i žene jednako skloni ograničavanju svog partnera. Ovi nalazi su u skladu s teorijama Eagly i Wooda (1999), koji ističu postojanje rodni normi koje oblikuju odnose moći u partnerskim odnosima.

Trećom hipotezom ovog istraživanja pretpostavili smo kako studentice iskazuju egalitarnije rodne uloge u odnosu na studente. Iako rezultati ovog istraživanja ukazuju na to kako i studenti i studentice imaju egalitarnije stavove, rezultati potvrđuju treću hipotezu i ukazuju na to kako studentice, u odnosu na studente ipak iskazuju egalitarnije rodne uloge. Ovi rezultati idu u prilog istraživanju Frieze i sur. (2003), u kojem su rezultati pokazali kako su hrvatski studenti, ali i studenti Sjedinjenih Američkih Država i Slovenije muškog spola imali manje egalitarne stavove od žena. Taj nalaz sugerira da, unatoč promjenama u stavovima mladih prema rodnoj ravnopravnosti (Frieze i sur., 2003), tradicionalne norme i dalje utječu na percepciju rodni uloga i podržava ideju da su tradicionalne norme o muškim i ženskim ulogama još uvijek prisutne u društvu.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati odnos između doživljenog nasilja među roditeljima/skrbnicima i dominacije u partnerskom odnosu studenata. Četvrtom hipotezom pretpostavili smo kako postoji pozitivna povezanost između intenziteta doživljenog nasilja tijekom djetinjstva u primarnoj obitelji i dominacije studenata bez obzira na spol. Odnosno, pretpostavili smo kako studenti i studentice koji su doživjeli neki oblik nasilja u primarnoj obitelji iskazuju više rezultate na dimenzijama dominacije. Dobivenim rezultatima ovog istraživanja, hipoteza nije potvrđena. Rezultati nisu otkrili značajnu korelaciju između ovih varijabli. Spearmanove korelacije pokazuju da doživljeno nasilje između roditelja/skrbnika nije značajno povezano ni s jednom od subskala dominacije (autoritet, restriktivnost, omalovažavanje), kako kod muškaraca tako i kod žena. Usprkos istraživanjima kao što su ona Feldmana i Gowena (1998) i Stets i Pirog-Good (1989) koja su pokazala da su osobe koje su odrasle u nasilnim obiteljima češće pokazivale dominantna ponašanja u kasnijim vezama, ovaj nalaz suprotstavljen je ideji da izloženost nasilju u djetinjstvu rezultira usvajanjem nasilnih i dominantnih obrazaca ponašanja u odrasloj dobi. Istraživanje pokazuje da doživljeno nasilje tijekom djetinjstva nije povezano s kasnijim oblicima dominacije u partnerskom odnosu, što znači da iskustvo nasilja ne predviđa nužno dominaciju u odrasloj dobi. Iako je moguće da doživljeno nasilje među roditeljima/skrbnicima u djetinjstvu ima efekte na neka ponašanja u kasnijim životnim fazama, ova studija ne potvrđuje značajnu povezanost između izloženosti nasilju u djetinjstvu i kasnije sklonosti prema dominaciji u partnerskim odnosima. Nepostojanje povezanosti između dominacije u partnerskim odnosima i doživljenog nasilja između roditelja/skrbnika kod studenata, može otvoriti pitanje o povezanosti s nekim drugim stereotipnim tradicionalnim karakteristikama ili o mjerenju nasilnog ponašanja u partnerskim odnosima, a ne osobine koja može biti povezana s nasilnim obrascima ponašanja. Također, ovi rezultati idu u prilog perspektivama i teorijama kao što je teorija rizika i otpornosti (Graham-Berman, 1998; prema Carlson, 2000) ili perspektiva stresa i suočavanja (Lazarus i Folkman, 1984; prema Carlson, 2000), koje objašnjavaju kako doživljeno nasilje u djetinjstvu možda neće manifestirati nasilno ponašanje, već suprotno, može ostaviti neke dugoročne posljedice na djecu kao što su internalizirani ili eksternalizirani problemi. Dugoročne posljedice kod djece koja su doživjela nasilje u obitelji su nisko samopouzdanje te veća vjerojatnost depresivnih epizoda. Takva djeca šest puta češće pokušaju suicid u odnosu na djecu koja žive u nenasilnim obiteljima (Bradley Berry, 1998). Te spoznaje svakako ostavljaju prostora za buduća istraživanja o povezanosti doživljenog nasilja s mogućim problemima u odrasloj dobi. Isto tako, ovakav nalaz može biti i rezultat toga što je naš uzorak obuhvaćao oskudan broj muškaraca kojima se češće pripisuje karakteristika dominacije. S druge strane, u uzorku je bilo

najviše studenata društvenih znanosti. Moguće je da su studenti studija unutar društvenog područja tijekom studija obrađivali slične teme upoznati sa sličnim ili istim temama kojima se ovaj rad bavi te kako educiranost i bogatstvo znanja o temama kao što su nasilje, zdravi odnosi i ravnopravnost spolova doprinosi izgradnji pozitivnih stavova i ponašanja.

Treći problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između dominacije u partnerskom odnosu i idealnih rodni uloga kod studenata. Petom hipotezom pretpostavili smo kako studenti koji su više dominantni u partnerskom odnosu ujedno iskazuju tradicionalnije idealne rodne uloge. Rezultatima ovog istraživanja potvrdili smo petu hipotezu. Što se tiče idealnih partnerskih uloga kod muškaraca, one pozitivno koreliraju s idealnim rodnim ulogama u međuljudskim odnosima te negativno s autoritetom, restriktivnošću i omalovažavanjem. Drugim riječima, studenti koji češće zagovaraju jednakost rodni uloga u partnerskim odnosima, isto čine u idealnoj ulozi aktera međuljudskih odnosa te pokazuju niže razine autoriteta, restriktivnosti i omalovažavanja. To potvrđuje našu pretpostavku kako će muškarci koji podliježu tradicionalnim rodnim ulogama iskazivati i višu dominaciju. Idealna uloga aktera međuljudskih odnosa pokazuje isti obrazac kao i idealne partnerske uloge u povezanosti s autoritetom i restriktivnošću, no povezanost s omalovažavanjem nije statistički značajna.

Naime, rezultati su pokazali kako su kod studenata idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima i partnerskim odnosima više negativno povezane s restriktivnošću, nego s autoritetom. Osim toga, rezultati pokazuju kako su idealne partnerske uloge značajno negativno povezane s omalovažavanjem. To bi značilo kako studenti koji pokazuju višu dominaciju u partnerskom odnosu, pokazuju i tradicionalnije rodne uloge u međuljudskim i partnerskim odnosima.

Šestom hipotezom očekivali smo kako studentice koje su više dominantne u partnerskom odnosu ujedno iskazuju egalitarnije rodne uloge. Ta hipoteza nije potvrđena, što znači kako studentice koje su više dominantne u partnerskom odnosu, iskazuju tradicionalne rodne uloge. Rezultati su pokazali kako su i kod studentica i kod studenata, idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima i partnerskim odnosima negativno povezane s autoritetom i restriktivnošću. Bez obzira na spol studenata, idealne partnerske uloge su značajno negativno povezane s omalovažavanjem, dok idealne rodne uloge u međuljudskim odnosima nisu povezane s tom dimenzijom dominacije.. Iako je dimenzija omalovažavanja jednako negativno povezana s idealnim rodnim ulogama u partnerskom odnosu i međuljudskim odnosima i kod žena i kod muškaraca, kada govorimo o ostale dvije dimenzije – autoritetu i restriktivnosti,

istaknuli bismo razliku između žena i muškaraca. Za razliku od studenata, kod studentica je autoritet više negativno povezan s idealnim rodnim ulogama. Odnosno, muškarci koji su više egalitarni u međuljudskim i partnerskim odnosima manje su restriktivni, a žene koje su više egalitarne imaju ujedno niži autoritet. To bi značilo kako muškarci koji iskazuju ograničavajuća ponašanja i skloni su iskazivanju zabrana prema partnerici, imaju tradicionalnije stavove u odnosu, ali i u društvu. Žene koje nameću svoj autoritet u vezi i podložnije su ponašanju da one budu te koje su „glavne“ u odnosu, iskazuju tradicionalnije rodne uloge.

Kako tradicionalne rodne uloge propisuju muškarcima da budu aktivni, odlučni, ambiciozni, neovisni, agresivni, dominantni, natjecateljski raspoloženi, moćni, odnosno kako navode Korner i sur. (2023) da budu visoko dominantni i/ili prestižni, ne iznenađuje dobiveni rezultat koji povezuje višu dominaciju muškaraca s tradicionalnošću stava. Za razliku od toga, rezultati koji se odnose na studentice, ukazuju na to kako žene koje iskazuju višu dominaciju, ujedno iskazuju i tradicionalnije rodne uloge. Stoga rezultati dobiveni za studentice nisu u skladu s navodima autora kako su tradicionalni koncepti za ženske rodne uloge određeni nježnošću, vedrinom, popustljivošću, i skromnošću (Bem, 1974; prema Korner i sur., 2023) ili drugim riječima, niskom dominacijom. Moguće je da djevojke koje teže egalitarnim rodnim ulogama u skladu s tim odabiru i partnera koji će težiti istim idealnim rodnim ulogama te u odnosu niti nemaju potrebu biti dominantne kako bi se izborile za svoju poziciju. Navedeni odnos između idealnih rodnih uloga i doinacije u partnerskom odnosu svakako treba dodatno istražiti. Naposljetku, navedeni rezultati ukazuju kako, bez obzira na spol, sudionici s višom dominacijom ujedno imaju izraženije i tradicionalnije rodne uloge.

Četvrti problem ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između doživljenog nasilja i idealnih rodnih uloga kod studenata. Pretpostavili smo kako studenti i studentice koji su bili više izloženi nasilju u primarnoj obitelji, imaju tradicionalnije idealne rodne uloge. Posljednja hipoteza nije potvrđena. Rezultati su pokazali kako doživljeno nasilje u primarnoj obitelji nije značajno povezano s tradicionalnijim rodnim ulogama. Istraživanje autora Lichter i McCloskey (2004) kojem je cilj bio ispitati utjecaj odrastanja u bračno nasilnom kućanstvu na formiranje uvjerenja ili stavova o rodnim ulogama tijekom adolescencije, pokazuje kako su dječaci koji su bili izloženi bračnom nasilju, više nego djevojčice prihvatili tradicionalna uvjerenja o obiteljskim ulogama i tradicionalne uloge u partnerskim odnosima. Usprkos takvim istraživanjima, rezultati ovog istraživanja nisu pokazali značajnu povezanost između doživljenog nasilja i kasnijih tradicionalnih uvjerenja. Navedene rezultate moguće je objasniti na nekoliko načina. Važno je razumijeti da se stavovi o rodnim ulogama formiraju pod

utjecajem mnoštva različitih čimbenika, a ne samo obiteljskog okruženja. Obrazovanje, vršnjaci, mediji i šire društvo imaju značajan utjecaj na oblikovanje ovih stavova. Osobe koje su doživjele nasilje u obitelji mogu razviti snažnu odbojnost prema nasilnom ponašanju i tradicionalnim rodnim ulogama koje ga često prate, što može rezultirati formiranjem egalitarnih stavova. Također, mlađe generacije općenito mogu imati progresivnije stavove o rodnim ulogama bez obzira na obiteljsku pozadinu, zbog širih društvenih promjena i povećane osviještenosti o rodnoj ravnopravnosti.

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na kompleksnost odnosa između doživljenog nasilja, dominacije i rodnih uloga. Unatoč očekivanjima, doživljeno nasilje u obitelji nije se pokazalo povezano s kasnijom dominacijom, kao ni s tradicionalnim idealnim rodnim ulogama. Ovi nalazi naglašavaju važnost daljnjih istraživanja koja bi dublje istražila interakcije između različitih čimbenika koji mogu imati efekte na stavove i ponašanja u partnerskim odnosima. Isto tako, manje je teorija i istraživanja o utjecajnosti dominacije žena na buduće nasilno ponašanje, dok dominacija muškaraca prema feminističkim teorijama implicira na visoki rizik od nasilnog i agresivnog ponašanja prema ženama. Budući da su muškarci ti koji češće čine fizičko i seksualno nasilje (Ajduković i Ajduković, 2010), buduća istraživanja mogla bi istražiti odnos dominacije kod žena s činjenjem psihičkog odnosno emocionalnog nasilja s obzirom da je ono najčešći oblik nasilja u odnosima (Ajduković i Ajduković, 2010). Jedno od ograničenja ovog istraživanja predstavlja to što nismo uključili pitanja o njihovom nasilnom ponašanju u vezama te je prijedlog da se u buduća istraživanja koja se bave dominacijom u partnerskim odnosima uključi i ponašanje pojedinca prema svom partneru. Važno je naglasiti kako bi takvo istraživanje trebalo biti provedeno samo na onima koji su trenutno u partnerskom odnosu kako bi se u svojim odgovorima mogli referirati na trenutni odnos.

Implikacije ovog istraživanja mogu biti značajne za razvoj strategija prevencije nasilja i promociju izgradnje pozitivnih partnerskih odnosa. Jasno je da društvene norme imaju snažan utjecaj na stavove mladih, što sugerira potrebu za edukacijom i osvještavanjem o važnosti uzajamnog poštovanja i prosocijalnih ponašanja, razvijanju kritičkog mišljenja te konstruktivnom rješavanju problema u odnosima. Osim toga, naši rezultati ističu potrebu za dodatnim istraživanjima koja će se baviti biološkim, emocionalnim i socijalnim čimbenicima koji mogu biti povezani s osobinama ličnosti i stavovima. Nadalje, ovo istraživanje može potaknuti na kreiranje psihoedukativnih programa u osnovnim i srednjim školama koji se bave temama o zdravim međuljudskim odnosima, o razvijanju kritičkog mišljenja, o stereotipnim i naučenim rodnim ulogama i prevenciji nasilja.

Provedeno istraživanje ima određena ograničenja koje je važno razmotriti i uzeti u obzir prilikom donošenja zaključaka. Najznačajnije ograničenje svakako se odnosi na uzorak. U uzorak smo uključili isključivo osobe koje imaju iskustva u vezi ili su trenutno u njoj. Od svih sudionika koji su pristupili ispunjavanju upitnika i udovoljili kriterijima za uključivanje, čak 48 njih odustalo je od sudjelovanja u istraživanju u nekom trenutku. Osim toga, neki sudionici nisu zabilježili spol prilikom ispunjavanja što znači da ih nismo mogli uključiti u analizu prilikom testiranja razlika s obzirom na spol. Ne možemo znati jesu li navedeni sudionici odustali iz nekog sustavnog razloga ili je riječ o slučajnom osipanju te stoga ne možemo znati u kolikoj mjeri je to utjecalo na reprezentativnost našeg uzorka. Također, još jedan nedostatak ovog uzorka je premali broj muškaraca u odnosu na žene. Na temelju manjeg udjela muškaraca u uzorku kao i zbog vrlo velikog udjela studenata koji studiraju u području društvenih znanosti, možem zaključiti kako omjeri pojedinih podskupina u uzorku odstupaju od omjera u populaciji te kako ne možemo dobivene rezultate jednostavno generalizirati na populaciju studenata.

Nadalje, ovaj rad se oslanja na samoprocjene sudionika kada su u pitanju dominacija i rodne uloge te retrospektivne podatke kada je u pitanju doživljano nasilje među roditeljima/skrbnicima. Također moguće je da je dosjećanje vezano za doživljeno nasilje iskrivljeno te da nismo dobili opis objektivne situacije tijekom odrastanja sudionika. Još jedno ograničenje jest to da su sudionici možda davali socijalno poželjne odgovore što može rezultirati pristranim rezultatima, posebno u području doživljenog nasilja i idealnih rodni uloga koje mogu biti osjetljive teme.

Unatoč ovim ograničenjima, istraživanje pruža važne uvide u odnose između doživljenog nasilja u primarnoj obitelji, dominacije u partnerskim odnosima i idealnih rodni uloga kod studenata. Razumijevanje ovih ograničenja važno je za interpretaciju rezultata i postavljanje temelja za buduća istraživanja koja će, nadamo se, nadograditi spoznaje dobivene ovim istraživanjem.

Značajan doprinos ovog istraživanja ogleda se u prevođenju i prilagodbi dvaju važnih mjernih instrumenata na hrvatski jezik, čime se obogaćuju instrumenti dostupni istraživačima u Hrvatskoj za proučavanje dominacije u partnerskim odnosima i izloženosti nasilju među roditeljima. Prvi značajan doprinos je prijevod Skale dominacije (Hamby, 1996) na hrvatski jezik. Ovaj instrument pruža vrijedan alat za mjerenje dominacije u partnerskim odnosima, što je ključno za razumijevanje dinamike moći u intimnim vezama. Prijevod ove skale omogućit će hrvatskim istraživačima da preciznije i pouzdanije mjere ovaj konstrukt u hrvatskom

kontekstu. Drugi važan doprinos je prijevod i prilagodba dijela Upitnika viktimizacije (Hamby, Turner i Ormrod, 2011), specifično onog dijela koji se odnosi na svjedočenje nasilju među partnerima. Ovaj instrument izvorno uključuje širok spektar pitanja o različitim oblicima nasilja i može se koristiti kao vodič za intervju ili u formi upitnika kao što je to učinjeno u ovom istraživanju.

Provedeno istraživanje doprinosi podizanju svijesti o temi doživljenog nasilja među roditeljima i njegovim posljedicama na razvoj mladih ljudi. Jasno ukazuje na to da je nasilje unutar obiteljskog konteksta sveprisutno i da ne poznaje spol djeteta, što može potaknuti društvo na djelovanje i promjene u pristupima prema rješavanju ovog problema. Rezultati istraživanja pokazuju da postoje značajne razlike između muškaraca i žena u pogledu dominacije i stavova o idealnim rodnim ulogama, što može potaknuti raspravu o potrebnim promjenama u školama i obiteljima kako bi se unaprijedila rodna ravnopravnost. Ovaj rad pruža podatke o doživljenom nasilju između roditelja/skrbnika, dominaciji u partnerskim odnosima i idealnim rodnim ulogama među hrvatskim studentima, čime doprinosi znanstvenim spoznajama u području. Ovi podaci mogu poslužiti kao referentna točka za buduća istraživanja i analize u kontekstu hrvatskog društva. Istraživanje može poslužiti kao osnova za razvoj edukativnih programa i intervencija na razini škola i zajednica. Ovi programi se mogu usredotočiti na promicanje veće osviještenosti o svjedočenju roditeljskom nasilju i razvoja kritičkog mišljanja o rodnim ulogama te poticanje mladih na dijalog o ovim pitanjima te razvijanje emocionalne pismenosti i vještina nenasilnog rješavanja sukoba.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj rad pruža značajan uvid u složene odnose između doživljenog nasilja unutar primarnih obitelji, osobine dominacije i stavova o idealnim rodnim ulogama kod studenata. Analizom literature ukazujemo na važnost obiteljske dinamike kao ključnog faktora u razvoju osobnosti i oblikovanju stavova, pri čemu se posebno ističe uloga roditelja i njihovih međusobnih interakcija. Isto tako ovim radom pružamo uvid u moguću povezanost između tri konstrukta ovog istraživanja. Rezultati istraživanja pružaju značajne uvide u kompleksnost ovih odnosa i otvaraju prostor za daljnja istraživanja i intervencije u ovom području.

Utvrđeno je da studenti pokazuju više rezultate na dimenzijama autoriteta i omalovažavanja u partnerskom odnosu u usporedbi sa studenticama. S druge strane, studentice iskazuju egalitarnije rodne uloge u odnosu na studente, što ukazuje na postojanje razlika u percepciji idealnih rodnih uloga među spolovima. Zanimljivo je da nije pronađena značajna povezanost između doživljenog nasilja u primarnoj obitelji i dominacije u partnerskom odnosu, što sugerira da izloženost nasilju u djetinjstvu ne predviđa nužno dominantno ponašanje u kasnijim romantičnim vezama. Međutim, istraživanje je pokazalo da studenti koji su dominantniji u partnerskom odnosu ujedno iskazuju tradicionalnije idealne rodne uloge, potvrđujući povezanost između dominacije i tradicionalnih stavova o rodnim ulogama. Suprotno očekivanjima, studentice koje su dominantnije u partnerskom odnosu također iskazuju tradicionalnije rodne uloge, što otvara prostor za daljnja istraživanja o kompleksnosti odnosa između dominacije i idealnih rodnih uloga kod žena. Ovi nalazi naglašavaju važnost multidimenzionalnog pristupa u razumijevanju odnosa između obiteljskog nasilja, osobina ličnosti i stavova o rodnim ulogama. Istraživanje ukazuje na potrebu za daljnjim proučavanjem faktora koji mogu utjecati na formiranje stavova i ponašanja u partnerskim odnosima, posebno uzimajući u obzir širi društveni kontekst i druge čimbenike koji mogu utjecati na razvoj pojedinca. Rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti kao temelj za razvoj ciljanih intervencija i edukativnih programa usmjerenih na prevenciju nasilja, promociju zdravih partnerskih odnosa i unapređenje rodne ravnopravnosti. Zaključno, ovaj rad doprinosi osvještavanju problema doživljavanja nasilja među roditeljima/skrbnicima u djetinjstvu te boljem razumijevanju dinamike partnerskih odnosa i uvida o stavovima o rodnim ulogama među mladima u Hrvatskoj. Nalazi istraživanja naglašavaju važnost kontinuiranog rada na prevenciji obiteljskog nasilja, promociji ravnopravnosti i razvoju zdravih obrazaca ponašanja u intimnim vezama. Buduća istraživanja trebala bi se usmjeriti na dublje razumijevanje mehanizama koji povezuju iskustva iz djetinjstva s kasnijim stavovima i ponašanjima u partnerskim odnosima.

LITERATURA

- Abell, S., Ey, J. L. (2008). Domestic violence: Its impact on children. *Clinical pediatrics*, 47(4), 413-415. <https://doi.org/10.1177/0009922807303550>
- Ajduković, D., Ajduković, M. (2010). Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 292-299. <https://hrcak.srce.hr/59254>
- Ajduković, M., Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18(2), 217-225. <https://hrcak.srce.hr/57576>
- Amin, A., Chandra-Mouli, V. (2014). Empowering adolescent girls: Developing egalitarian gender norms and relations to end violence. *Reproductive Health*, 11(1), 75. <https://doi.org/10.1186/1742-4755-11-75>
- Anderson, C., Kilduff, G. J. (2009). Why do dominant personalities attain influence in face-to-face groups? The competence-signaling effects of trait dominance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(2), 491–503. <https://doi.org/10.1037/a0012511>
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M., Franc, R., Kamenov, Ž., Šakić, M., Šakić, V. (2005). *Socijalna psihologija*. Mate. https://academia.edu/44451900/E_Aronson_T_D_Wilson_R_M_Akert_Socijalna_psihologija
- Bandura, A. (1969). Social-learning theory of identificatory processes. In *Handbook of socialization theory and research* (pp. 213-262).
- Bartley, S. J., Blanton, P. W., Gilliard, J. L. (2005). Husbands and wives in dual-earner marriages: Decision-making, gender role attitudes, division of household labor, and equity. *Marriage & Family Review*, 37(4), 69–94. https://doi.org/10.1300/J002v37n04_05
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Beere, C. A., King, D. W., Beere, D. B., King, L. A. (1984). The Sex-Role Egalitarianism Scale: A measure of attitudes toward equality between the sexes. *Sex Roles*, 10, 563-576.
- Berc, G., Ljubotina, D., Blažeka, S. (2004). Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu. *Sociologija i prostor*, 42(1/2 (163/164)), 23-43. <https://hrcak.srce.hr/33485>

- Bezić, Ž. (2005). Ljudsko ponašanje. *Crkva u svijetu*, 40(2), 207-226.
<https://hrcak.srce.hr/25014>
- Bezinović, P., Petak, A. (2001). Društvenost, roditeljstvo i prilagodba adolescenata na sjevernojadranskim otocima. *Sociologija i prostor*, 39(1/4 (151/154)), 211-237.
<https://hrcak.srce.hr/100230>
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Volume I. Attachment* (2nd ed.). Basic Books.
[https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT AND LOSS VOLUME I ATTACHMENT.pdf](https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT_AND_LOSS_VOLUME_I_ATTACHME NT.pdf)
- Bradley-Berry, D. (1998). *The domestic violence sourcebook: Everything you need to know about domestic violence*.
- Brajša-Žganec, A., Lopžić, J., & Penezić, Z. (2014). Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.
https://www.researchgate.net/profile/Andreja-Brajsa-Zganec/publication/307955942_Obitelj_i_skola_utjecaj_obiteljskog_sustava_na_funkcioniranje_djeteta_u_skoli/links/57d30e4208ae6399a38d9e6d/Obitelj-i-skola-utjecaj-obiteljskog_sustava_na_funkcioniranje_djeteta_u_skoli.pdf
- Brauer, J. R., Tittle, C. R. (2012). Social learning theory and human reinforcement. *Sociological Spectrum*, 32(2), 157-177.
- Buss, D. M., Craik, K. H. (1980). The frequency concept of disposition: Dominance and prototypical dominant acts. *Journal of Personality*, 48(4), 379-392.
- Cancian, M., Haskins, R. (2014). Changes in family composition: Implications for income, poverty, and public policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 654, 31-47. <http://www.jstor.org/stable/24541731>
- Carlson, B. E. (2000). Children exposed to intimate partner violence: Research findings and implications for intervention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1(4), 321-342.
<https://doi.org/10.1177/1524838000001004002>
- Christensen, P. (2004). The health-promoting family: A conceptual framework for future research. *Social Science & Medicine*, 59(2), 377-387.
- Copp, J. E., Giordano, P. C., Longmore, M. A., Manning, W. D. (2019). The development of attitudes toward intimate partner violence: An examination of key correlates among a

- sample of young adults. *Journal of Interpersonal Violence*.
<https://doi.org/10.1177/0886260517741881>
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1999). A five-factor theory of personality. In *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed.).
- Côté, S. M., Vaillancourt, T., LeBlanc, J. C., Nagin, D. S., Tremblay, R. E. (2006). The development of physical aggression from toddlerhood to pre-adolescence: A nation-wide longitudinal study of Canadian children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(1), 71–85.
- Crnković, A. (2018). *Suvremene obitelji*. Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
<https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A588/datastream/PDF/view>
- Ćatić, R., Stevanović, M. (2003). *Pedagogija*. Zenica: Pedagoški fakultet u Zenici.
<https://pdfcoffee.com/pedagogija-catic-stevanovicpdf-pdf-free.html>
- Dauvergne, M., Johnson, H. (2001). Children witnessing family violence. *Juristat*, 21. Ottawa, Canada: Canadian Centre for Justice Statistics.
<https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/85-002-x/85-002-x2001006-eng.pdf?st=oslclMaA>
- Dinić, B., Mitrović, D., Smederevac, S. (2014). The AVDH Questionnaire (Anger, Vengefulness, Dominance, and Hostility): New questionnaire for measurement of aggressiveness. *Primenjena Psihologija*, 7(3-1), 297–324.
<https://doi.org/10.19090/pp.2014.3-1.297-324>
- Dobash, R. E., & Dobash, R. (1979). *Violence against wives: A case against the patriarchy*.
<https://archive.org/details/violenceagainstw00doba/page/n5/mode/2up>
- Donovan, C., Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality: What's love got to do with it?* (1st ed.). Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qgzhk>
- Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik*, 65(3), 475-488.
<https://hrcak.srce.hr/178119>
- Dutton, D. G. (1994). Patriarchy and wife assault: The ecological fallacy. *Violence and Victims*, 9(2), 167-182. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.9.2.167>

- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eagly, A. H., Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54, 408-423. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.6.408>
- European Committee on Crime Problems (CDPC) (2007). *Feasibility study for a Convention Against Domestic Violence*. Strasbourg: Council of Europe.
- Faller, K. C. (2003). Research and practice in child interviewing: Implications for children exposed to domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(4), 377-389.
- Fazio, R. (1995). *Attitudes as object-evaluation associations: Determinants, consequences, and correlates of attitude accessibility*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. https://www.researchgate.net/profile/Russell-Fazio/publication/232544154_Attitudes_as_object-evaluation_associations_Determinants_consequences_and_correlates_of_attitude_accessibility/links/02e7e52f38247646e8000000/Attitudes-as-object-evaluation-associations-Determinants-consequences-and-correlates-of-attitude-accessibility.pdf
- Feldman, S. S., Gowen, L. K., Fisher, L. (1998). Family relationships and gender as predictors of romantic intimacy in young adults: A longitudinal study. *Journal of Research on Adolescence*, 8(2), 263-286.
- Foo, L., Margolin, G. (1995). A multivariate investigation of dating aggression. *Journal of Family Violence*, 10, 351-377.
- Foshee, V. A., Bauman, K. E., Linder, F. (1999). Family violence and the perpetration of adolescent dating violence: Examining social learning and social control processes. *Journal of Marriage and the Family*, 61(2), 331-342. <https://doi.org/10.2307/353752>
- Foshee, V. A., Linder, F., MacDougall, J. E., Bangdiwala, S. (2001). Gender differences in the longitudinal predictors of adolescent dating violence. *Preventive Medicine*, 32(2), 1-15.
- Frieze, I. H., Ferligoj, A., Kogovšek, T., Renner, T., Horvat, J., Šarlija, N. (2003). Gender role attitudes in university students in the United States, Slovenia and Croatia. *Psychology of Women Quarterly*, 27(3), 256-261. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.00105>

- Greenberg, R. S., Ariza, A. J., Binns, H. J. (2010). Activity and dietary habits of mothers and children: Close ties. *Clinical pediatrics*, 49(11), 1026-1032. <https://doi.org/10.1177/0009922810375844>
- Grych, J. H., Seid, M., Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale. *Child Development*, 63(3), 558-572.
- Hague, G., Mullender, A., Kelly, L., Imam, U., Malos, E. (2002). How do children understand and cope with domestic violence?. *Practice*, 14(1), 17-26. <https://doi.org/10.1080/09503150208414289>
- Hamby, S. L. (1996). The dominance scale: Preliminary psychometric properties. *Violence and Victims*, 11(3), 199-212. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.11.3.199>
- Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Socijologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
- Henrich, J., Gil-White, F. J. (2001). The evolution of prestige: Freely conferred deference as a mechanism for enhancing the benefits of cultural transmission. *Evolution and Human Behavior*, 22(3), 165-196.
- Hilić, H. (2005). Uticaj porodice na formiranje ličnosti. *Novi Muallim*, 22, 57-62. <https://hrcak.srce.hr/17525>
- Ho, D. Y. (1998). Interpersonal relationships and relationship dominance: An analysis based on methodological relationism. *Asian Journal of Social Psychology*, 1(1), 1-16.
- Hošek, A., Lučić, Z., Radaković, S. (1991). Prilog proučavanju utjecaja prilika u obitelji na razvoj nekih osobina ličnosti. *Defektologija*, 27(1), 189-198. <https://hrcak.srce.hr/108449>
- Hrvatska enciklopedija. (2024). Obitelj. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 31. 7. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/obitelj>
- Hrvatska enciklopedija. (2024). Stav. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 31. 7. 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/stav>
- Hrvatski jezični portal. (2024). *Hrvatski jezični portal*. <https://hjp.znanje.hr/>
- Judge, T. A., Bono, J. E., Ilies, R., Gerhardt, M. W. (2002). Personality and leadership: A qualitative and quantitative review. *Journal of Applied Psychology*, 87(5), 765-780.

- Jugović, I. (2004). Zadovoljstvo rodnim ulogama. *Diplomski rad*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Kelly, J. B., Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476–499. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00169.x>
- Keltner, D., Gruenfeld, D. H., Anderson, C. (2003). Power, approach, and inhibition. *Psychological Review*, 110(2), 265–284. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e8b0529f13b1691651067d14b9031f99eb304381>
- Kluwer, E. S., Heesink, J. A. M., Van de Vliert, E. (1996). Marital conflict about the division of household labor and paid work. *Journal of Marriage and the Family*, 58(4), 958–969.
- Kocijan-Hercigonja, D., Hercigonja-Novković, V. (2009). Djeca, mladi i nasilje u obitelji. *Medicus*, 18(2), 181–184. <https://hrcak.srce.hr/57167>
- Körner, R., Murphy, B. A., Zverling, E., Sha'ked, A., Schütz, A. (2024). Dominance and prestige in romantic relationships: Actor and partner links to relationship quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 41(1), 302–332. <https://doi.org/10.1177/02654075231212940>
- Križan, H., Marić, M., Žižanović, M. (2018). *Obiteljsko nasilje—priručnik za stručnjake*. https://pokretacipromjene.org/wpcontent/uploads/2020/06/Prirucnik_Obiteljsko_nasilje.pdf
- Kuzmanović, K. (2018). Prava djeteta u obitelji. Završni rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. <https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A3320/datastream/PDF/view>
- Lichter, E. L., McCloskey, L. A. (2004). The effects of childhood exposure to marital violence on adolescent gender-role beliefs and dating violence. *Psychology of Women Quarterly*, 28(4), 344–357. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2004.00151.x>
- Lithander, A. (2000). Engendering the peace process. Stockholm.
- Lovaković, I. (2015). *Nasilje u obitelji*. Završni rad. Zagreb: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. <https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A3320/datastream/PDF/view>

- Macuka, I., Jurkin, M. (2014). Odnos sukoba roditelja i psihosocijalnih problema mlađih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 65-84. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i1.14>
- Malamuth, N. M., Sockloskie, R. J., Koss, M. P., Tanaka, J. S. (1991). Characteristics of aggressors against women: Testing a model using a national sample of college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(5), 670-681.
- Maleš, D., Leburić, A. (2006). *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu*. Split. <https://www.yumpu.com/xx/document/read/20808793/obitelj-u-povijesnom-i-suvremenom-kontekstu>
- Mamula, M., Dijanić Plašć, I. (2014). Tipična žrtva obiteljskog nasilja u RH – sociodemografski profil. *Život i škola*, LX(32), 111-127. <https://hrcak.srce.hr/131220>
- Maner, J. K. (2017). Dominance and prestige: A tale of two hierarchies. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 526–531.
- Mills, S. (2003). *Gender and politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miljević-Ridički, R., Pavin Ivanec, T. (2009). Važnost socijalnog konteksta za kognitivni razvoj predškolske djece – usporedba kognitivne uspješnosti djece koja odrastaju u različitom obiteljskom i institucionalnom okruženju. *Suvremena psihologija*, 12(2), 309-322. <https://hrcak.srce.hr/82956>
- Ministarstvo unutarnjih poslova. (2024). Nasilje u obitelji. Pristupljeno 31. 7. 2024. <https://mup.gov.hr/online-prijave/zastita-djece-i-obitelji/nasilje-u-obitelji-281678/stoje-nasilje-u-obitelji-281730/281730>
- Moylan, C. A., Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., Russo, M. J. (2010). The effects of child abuse and exposure to domestic violence on adolescent internalizing and externalizing behavior problems. *Journal of Family Violence*, 25(1), 53–63. <https://doi.org/10.1007/s10896-009-9269-9>
- Nakao, K., Takaishi, J., Tatsuta, K., Katayama, H., Iwase, M., Yorifuji, K., Takeda, M. (2000). The influences of family environment on personality traits. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 54(1), 91-95. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1819.2000.00642.x>
- Obiteljski zakon, NN 103/15. (2015). Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html

- Ogresta, J., Rimac, I., Ajduković, M., Skokandić, L. (2012). Analiza obilježja prijavljenih događaja nasilja nad djecom u obitelji evidentiranih u centrima za socijalnu skrb. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 439-477. <https://hrcak.srce.hr/97898>
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 144-167.
- Petak, A. (2004). Obitelj u promjenama: rezultati istraživanja u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor*, 42(1/2 (163/164)), 5-10. <https://hrcak.srce.hr/34106>
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H. L. (2013). The prevalence and impact of child maltreatment and other types of victimization in the UK: Findings from a population survey of caregivers, children, young people, and young adults. *Child Abuse & Neglect*, 37(10), 801–813. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.02.004>
- Ragins, B. R., Sundstrom, E. (1989). Gender and power in organizations: A longitudinal perspective. *Psychological Bulletin*, 105(1), 51-88.
- Reitzel-Jaffe, D., Wolfe, D. A. (2001). Predictors of relationship abuse among young men. *Journal of Interpersonal Violence*, 16(2), 99–115. <https://doi.org/10.1177/088626001016002001>
- Ridgeway, C. L. (1987). Nonverbal behavior, dominance, and the basis of status in task groups. *American Sociological Review*, 52(5), 683-694. <https://doi.org/10.2307/2095603>
- Ridgeway, C. L. (Ed.). (1992). *Gender, interaction, and inequality*. New York: Springer.
- Scanzoni, J. (1982). *Sexual bargaining: Power politics in the American marriage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schneider, S., Rentzsch, K., Schutz, A. (2022). The gender pay gap is smaller in occupations with a higher ratio of men: Evidence from a national panel study. *PLoS ONE*, 17(7), e0270343. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270343>
- Sesar, K., Dodaj, A. (2014). Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama. *Socijalna psihijatrija*, 42(3), 162-171. <https://hrcak.srce.hr/134762>
- Sharma, R. (2013). The Family and Family Structure Classification Redefined for the Current Times. *J Family Med Prim Care*, 2(4), 306-310. <https://doi.org/10.4103/2249-4863.123774>

- Simons, R. L., Lin, K. H., Gordon, L. C. (1998). Socialization in the family of origin and male dating violence: A prospective study. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 467-478.
- Stets, J. E., Pirog-Good, M. A. (1988). Control and dating violence. *Journal of Family Violence*, 3(2), 139-156.
- Stith, S., Farley, S. (1993). A predictive model of male spousal violence. *Journal of Family Violence*, 8, 183-201. <https://doi.org/10.1007/BF00981767>
- Svilar Blažinić, D., Lukinac, D., Obradović, J. (2017). Što razlikuje zadovoljne bračne parove od parova koji traže stručnu pomoć?. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(3), 509-537. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v24i3.127>
- Šubić, K. (2019). Obilježja nasilja u partnerskim odnosima: razlike između homoseksualnih i heteroseksualnih parova. Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:115379>
- Valjan-Vukić, V. (2009). Obitelj i škola – temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra Iadertina*, 4(1), 171-178. <https://hrcak.srce.hr/50946>
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A., Kuterovac Jagodić, G., Arambašić, L., Čorkalo, D. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*.
- Vijeće Europske unije. (2024). *Figures on gender-based violence*. <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/figures-gender-based-violence/>. Posjećeno 31. 7. 2024.
- Vukasović, A. (1994). Obnova obitelji – temelj hrvatskog napretka. *Revija za socijalnu politiku*, 1(4), 365-374. <https://doi.org/10.3935/rsp.v1i4.564>
- Widom, C. S. (1989). *The intergenerational transmission of violence*. New York.
- Zakon o socijalnoj skrbi, NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17. (2013). Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_157_3289.html
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 137/09, 14/10, 60/10. (2009). Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_11_137_3314.html
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 70/17. (2017). Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_70_1660.html

- Zečević, I. (2010). *Priručnik: Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*. Banja Luka. <https://pdfcoffee.com/prirucnik-program-prevencije-vrsnjackog-nasilja-pdf-free.html>
- Zloković, J. (2009). *Nasilje djece nad roditeljima – obiteljska tajna?* Rijeka: Grafika Zambelli. https://www.researchgate.net/publication/316687028_Nasilje_djece_nad_roditeljima_-_obiteljska_tajna#fullTextFileContent
- Zloković, J. (2012). Obiteljska kohezija i pozitivna komunikacija u funkciji osnaživanja suvremene obitelji - Prinos istraživanju pedagoških aspekata odnosa u obitelji. *Školski vjesnik*, 61(3), 265-288. <https://hrcak.srce.hr/86891>
- Ždero, V. (2005). Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Ljetopis Socijalnog Rada*, 12(1), 145-172. <https://hrcak.srce.hr/2789>
- Žilić, M., Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme*, 1(3), 67-87. <https://hrcak.srce.hr/176988>